

Tartu Ülikool
Sotsiaal- ja haridusteaduskond
Ühiskonnateaduste instituut
Sotsioloogia, sotsiaaltöö ja sotsiaalpoliitika õppekava

Kristi Asser

EESTI ELANIKKONNA HOIAKUD PAGULASTE SUHTES JA NEID MÕJUTAVAD
INDIVIDUAALSED TEGURID

Bakalaureusetöö sotsiaaltöö ja sotsiaalpoliitika erialal

Juhendaja: Mare Ainsaar, PhD

Tartu 2015

Attitudes towards refugees in Estonia and individual factors that affect those attitudes

Kristi Asser

ABSTRACT

The aim of the bachelor's thesis is to give an overview of attitudes towards refugees in Estonia and to explore individual factors that may affect those attitudes.

Although Estonia cannot be seen as a popular refugee destination country it can be assumed that the situation will be changing in the future. Refugees are in different situation in Estonia than other immigrants. Therefore there is a need to have better understanding of the attitudes that local population has towards refugees.

The theoretical part of the bachelor's thesis gives an overview of individual theories that are commonly used to explain attitudes towards immigration (cultural marginality theory, human capital theory, political affiliation, social integration, neighbourhood safety theory, contact theory, economic competition theory, approaches related to religion). There is also an overview about the situation of the refugees and definitions connected to asylum. The empirical part of the work relies on the European Social Survey (ESS) seventh round database.

According to the analysis the attitudes towards refugees in Estonia are rather negative. The findings of the analysis indicate that attitudes are different between distinct socio-demographic groups in the Estonian society. Estonians have less favourable attitudes towards refugees than the non-estonians living in the country. Older people, especially labor force, tend to be more negative towards refugees than younger people. Other factors determining attitudes in Estonian society are education, political orientation on the left-right scale and experience of living abroad. Also people with positive attitudes towards immigrants and those who see immigration in positive light are more open about mild refugee policy. A comparison of attitudes towards immigrants and refugees has revealed that Estonian people tend to feel more negative towards the latter.

Keywords: refugees, asylum, immigration, attitudes

Sisukord

ABSTRACT	2
SISSEJUHATUS	4
1. TEOREETILISED LÄHTEKOHAD	6
Immigratsioonihoiakute kujunemise teooriad	6
2. PAGULUSE OLEMUS	11
2.1 Mõisted	11
2.2 Ülevaade Eesti varjupaigasüsteemist.....	13
2.3 Pagulaste hetkeolukord Eestis	15
2.4 Eesmärk ja hüpoteesid	17
3. ANDMED JA METOODIKA	22
3.1 Andmed	22
3.2 Meetod.....	22
3.3 Sõltuvad muutujad.....	22
3.4 Sõltumatud muutujad.....	23
4. TULEMUSED	29
4.1 Hoiakud pagulaste ja immigrantide suhtes	29
4.2 Hoiakuid mõjutavad tegurid	31
5. ARUTELU	35
KOKKUVÕTE	39
KIRJANDUS	41
LISAD	46

SISSEJUHATUS

Inimesed on rännanud aegade algusest peale. Põhjuseid elukoha vahetamiseks on erinevaid, kuid kõige üldisemalt võib rännet jagada vabatahtlikuks ja sunnitud rändeks. Kui vabatahtlik ränne tuleneb inimese isiklikest või majanduslikest huvidest, siis sunnitud rände korral on inimesed sunnitud oma elukohast lahkuma näiteks sõja, looduskatastroofide, küüditamise või tagakiusamise tõttu. Üheks sunnitud rände alaliigiks on põgenikud, keda ÜRO Pagulaste Ülemvoliniku Ameti (UNHCR) andmetel oli 2014. aasta alguses kogu maailmas kokku 13 miljonit (UNHCR Global Appeal 2015 Update). Põlisrahva seas tekitavad sisserändajad vastuolulisi tundeid. Immigrandid rikastavad riigi majandus- ja kultuurielu ning nad võivad olla lahenduseks mitmete rahvastikuprobleemide korral nagu vähenev rahvaarv või tööjõu vananemine. Samas tajutakse sisserändajates ka ohtu oma rahvusele, muretsetakse konkurentsi suurenemise pärast tööturul ning tuntakse hirmu konfliktide ees.

Elanikkonna hoiakute uurimine immigratsiooni suhtes on oluline mitmel põhjusel. Uurijad on välja toonud, et immigrantide kohanemine on mitmesuunaline protsess (Dandy, 2013; Bourhis jt, 1997) olles mõjutatud nii vastuvõtva ühiskonna kui ka sisserändajate hoiakutest. Sisserändaja kogeb võõras keskkonnas kommunikatsioonibarjääre ja kohanemiskraskusi. Kui sellele lisandub veel negatiivsete hoiakute või diskrimineerimise tajumine, siis võib see vähendada nende motivatsiooni lõimumiseks. On leitud, et negatiivsed hoiakud pagulaste ja immigrantide suhtes võivad viia isegi vähemuste separatsiooni ja marginaliseerumiseni (Dandy, 2013).

Elanikkonna hoiakud ei mõjuta sisserändajate kohanemisprotsessi mitte ainult otseselt, vaid ka kaudselt läbi riikliku rände- ja kohanemispoliitika kujundamise. Immigratsioonipoliitika kujuneb komplekse protsessi käigus, kus avalikkuse ja erinevate osapoolte (meedia, tööandjad, poliitilised parteid) arvamus mängib olulist rolli. Hoiakute uurimine aitab paremini hinnata, kuidas erinevad grupid võivad mõjutada poliitikat. Samuti, mõistes elanikkonna seas levinud hoiakuid, saab arvestada nendega integratsioonipoliitika väljatöötamisel. Näiteks immigrantidele suunatud kohanemisprogrammides tuleb arvestada seda takistavate teguritega nagu diskrimineerimine, sallimatus ja negatiivsed hoiakud.

Eestis on siiani keskendutud peamiselt elanikkonna hoiakute uurimisele nõukogude ajast siia elama jäänud mitte-eesti kogukonna ning üldiselt immigratsiooni suhtes. Pagulasküsimused on senini vähe tähelepanu saanud seoses Eestilt varjupaika taotlevate inimeste väikese arvuga,

kuid arvestades põgenike arvu kasvu maailmas ja Euroopa Liidu ühtset varjupaigapoliitikat võib see olukord tulevikus muutuda. Pagulaste teema nõuab üldisest immigratsioonist eraldi käsitlemist kuna nende olukord erineb teistest immigrantidest mitme aspekti poolest. Võrreldes muud liiki sisseerandajatega ei ole nad lahkunud oma kodudest vabatahtlikult. Eestis puudub neil rahvuskogukond ning lõimumist raskendavad kultuurilised ja rassilised erinevused. Põgenike rändepõhjused, etniline päritolu ja õiguslik seisund muudavad nad spetsiifiliseks sihtgrupiks, mis nõuab teistsuguseid lähenemisi olles väljakutseks nii integratsioonipoliitikale kui ka sotsiaaltööle.

Käesoleva bakalaureusetöö eesmärgiks on uurida Eesti elanikkonna hoiakuid pagulaste suhtes ja neid mõjutavaid individuaalseid tegureid tuginedes Euroopa Sotsiaaluuringu (ESS) 7.voor (2014) andmetele. Varasemalt on ESS andmetele tuginedes uurinud Eesti elanikkonna hoiakuid immigratsiooni suhtes näiteks Ainsaar (2005); Halapuu (2011); Halapuu ja Paas (2012); Schütz (2013); Paas ja Demidova (2014). Eesti elanikkonna hoiakute muutumist immigratsiooni suhtes 2004-2010 on käsitlenud oma magistritöös Tõldsepp (2013) ning hoiakute muutumisest aastatel 2004-2012 annab ülevaate bakalaureusetöös Reintam (2014). Elanikke hoiakuid pagulaste suhtes on Eestis varem käsitletud vaid Siseministeeriumi poolt tellitud uuringus „Eesti elanike teadlikus ja hoiakud pagulasküsimustes 2010“ ning sarnane võrdlusuuring viidi läbi ka 2014. aastal. Käesolev töö käsitleb esmakordselt Eestis ESS andmetele tuginedes elanikkonna hoiakuid pagulaste suhtes. ESS 7. vooru andmed võimaldavad käsitleda pagulasteemat põhjalikumalt kui tavaliselt, sest antud vooru valikmooduli teemaks on immigratsioon.

Bakalaureusetöö esimeses osas käsitletakse immigratsiooni hoiakute seletamiseks kasutatud peamisi teooriaid. Töö teises osas seletatakse lahti paguluse olemus, antakse ülevaade Eesti varjupaigapoliitikast ja pagulaste hetkeolukorrast. Teine osa lõpeb uurimuse eesmärgi ja hüpoteeside püstitamisega. Hüpoteeside püstitamisel on lähtutud immigratsioonihoiakuid seletavatest teoreetilistest käsitlustest ning uurimisvaldkonna olulisematest empiirilistest tulemustest. Kolmas osa annab ülevaate andmetest ja kasutatavast metoodikast. Neljanda osa moodustab andmete analüüs. Töö viiendas osas arutletakse saadud tulemuste üle ning hinnatakse hüpoteeside paikapidavust. Sisuline osa lõpeb kokkuvõttega, milles esitatakse uurimuse põhitulemused ning antakse soovitusi edaspidiseks.

1. TEOREETILISED LÄHTEKOHAD

Immigratsioonihoiakute kujunemise teooriad

Hoiakute olemuse seletamine ja uurimine on pikka aega olnud erinevate sotsiaalteadlaste fookuses. Fishbein ja Ajzen (1975) analüüsisid erinevate teadlaste lähenemisi hoiaku mõistele ja püüdsid esitada definitsiooni, millega nõustuks enamus teadlasi. Nad kirjeldasid hoiakut kui õpitud eelsoodumust reageerimaks järjepidevalt soodsal või ebasoodsal viisil mingi objekti, isiku, käitumise või sündmuse suhtes (Fishbein ja Ajzen, 1975).

Tänapäeval on üks enam tunnistatud definitsioone Eagly ja Chaikeni (1994) esitatud, mille järgi on hoiak psühholoogiline kalduvus hinnata objektide olemust teataval määral soosival või ebasoosival viisil. Erinevalt Fishbeini ja Ajzeni esitatud hoiakute definitsioonist ei rõhuta see lähenemine enam, et hoiak on õpitud eelsoodumus ja et hoiakud on püsivad.

Käesolevas töös on hoiakute subjektiks teistest riikidest Eestisse saabuval pagulased. Lähtudes eelpoolt toodud hoiakute definitsioonidest, on Eesti elanikkonna hoiakud pagulaste suhtes nende kalduvus hinnata või reageerida pagulaste suhtes soosival või ebasoosival viisil.

Kuna leidub vähe allikaid, mis oleksid käsitletud spetsiaalselt pagulaste suhtes väljakujunenud hoiakuid, samuti on eelnevad uurimused toonud välja, et Eesti inimesed üldjuhul ei erista pagulasi muudest immigrantidest (Eesti ..., 2010; Eesti ..., 2014), siis käesolevas töös lähtutakse üldistest immigratsioonihoiakute teooriatest.

Immigrantide suhtes väljakujunenud hoiakute seletamiseks on arvukalt erinevaid teooriaid ning sageli on empiirilistes lähenemistes kasutatud vaid ühte või väikest arvu teooriaid uurimaks mingi kindla muutuja või valdkonna mõju hoiakute kujunemisele. Mayda (2006) analüüsis immigratsioonihoiakuid kaasates analüüsi nii majanduslikud kui ka mittemajanduslikud tegurid ning leidis, et mõlemad faktorid on tähtsad.

Rustenbach (2010) on oma artiklis käsitletud kaheksat erinevat immigratsioonihoiakute teoreetilist seletust paralleelselt võttes üheaegselt vaatluse alla kultuurilise marginaalsusteooria, inimkapitaliteooria, poliitilise võõrandumise teooria, sotsiaalse kaasatuse teooria, naabruskonna turvalisuse teooria, kontaktiteooria, välisinvesteeringute teooria ja majandusliku konkurentsi teooria. Analüüsid hoiakuid kujundavaid tegureid erinevatel tasanditel - individuaalsel, regionaalsel ja riigi tasandil, leidis Rustenbach (2010), et vastajate

hoiakutes mängivad individuaalsete tegurite kõrval olulist rolli ka riigi olud (nt immigrantide arv riigis, riigi suurus, ajalooline taust, sisemajanduslik kogutoodang (SKP) inimese kohta).

Paas ja Halapuu (2013) jagasid hoiakuid seletavad teooriad kaheks: individuaalsed ja kollektiivsed teooriad. Individuaalsed teooriad rõhutavad individuaalseid faktoreid nagu haridus (inimkapitali teooria), sissetulek, tööstaatus, subjektiivne hinnang toimetulekule (individuaalne majandusteooria), kultuurilise ohu tajumine (kultuuriline marginaalsusteooria), inimestevaheline usaldus (sotsiaalse kaasatuse teooria), turvalisuse tajumine (naabruskonna turvalisuse teooria), kokkupuudete olemasolu (kontaktiteooria), asetumine vasak-parempoolsuse skaalal ja poliitikast huvitatus (poliitilise võõrandumise teooria). Kollektiivsed teooriad keskenduvad agregeeritud muutujatele nagu immigrantide arv riigis (kontaktiteooria), töötuse määr, sisemajanduse kogutoodang (kollektiivsed majanduslikud teooriad) ja välisinvesteeringute määr riigis (välisinvesteeringute teooria).

Eelnevad uurijad (nt Mayda, 2006; Rustenbach 2010; Paas ja Halapuu, 2013) on leidnud, et mitmetasandiline lähenemine, kus analüüsi on kaasatud erinevad tasandid ja teooriad, aitab saada terviklikuma pildi immigratsioonihoiakuid mõjutavatest teguritest ja nende koosmõjust. Käesoleva töö autor on pagulashoiakute analüüsi kaasanud mikrotasandil nii majanduslikud kui ka mittemajanduslikud faktorid. Elanikkonna hoiakute seletamiseks on kasutatud järgmisi individuaalseid teooriaid:

Kultuurilisel marginaalsusteoorial on mitmeid erinevaid vorme, kuid üldiselt on see seotud kultuuriliste erinevuste tajumisega. Allport (1958) leidis, et grupid, kes kogevad diskrimineerimist, tunnevad suuremat sümpaatiat teiste gruppide vastu, keda samuti diskrimineeritakse. Sarnase kogemuse olemasolu aitab samastuda raskustes olevate indiviididega ning seetõttu soodustada positiivsemate hoiakute teket. Rustenbach (2010) aga väidab, et immigrantidevastased hoiakud on negatiivsemad kui ei suudeta ennast immigrantidega seostada tänu väga erinevale kultuuritaustale või tagakiusamise- või diskrimineerimiskogemusele. Immigrandid toovad endaga kaasa põlisrahvast erinevad kombed, keele ja kultuuri. Inimestel võivad tekkida immigrantidevastased hoiakud, sest nad tunnevad ebakindlust ja teadmatust, millised tagajärjed sisserändajatel nende kultuurile ja keelele on.

Inimkapitali teooria järgi on madalama haridustasemega inimestel sagedamini negatiivsemad hoiakud immigrantide suhtes. See on üks enim testitud immigratsioonihoiakute

teooria ja selle tulemused on laialdaselt aktsepteeritud (Rustenbach 2010). Hariduse mõju immigratsioonihoiakutele on seletatud kahel viisil. Esiteks varustab haridus inimesi paremate oskustega, mistõttu ei tule neil immigrantidega töökohtade pärast võistelda (Mayda, 2006). Samuti on haridus seotud tööstaatusiga. Nimelt leidis Mayda (2006), et madalama haridustasemega inimesed on suurema tõenäosusega tööturul väljas. Teine seletus on, et kõrgem haridustase on seotud suurema tolerantsusega erinevate rasside ja kultuuride suhtes ning laiema rahvusvahelise silmaringiga (Espenshade ja Calhoun, 1993 kaudu Rustenbach, 2010). Hainmuller ja Hiscox (2007) leidsid ESS 2002 andmeid analüüsides, et haridus on põhideterminant, mis määrab inimeste hoiakud immigrantide suhtes, mitte ainult seetõttu, et see on mõjutatud konkurentsi tajumisest tööturul, vaid ka seetõttu, et haritumad inimesed on märgatavalt järeleandlikumad kultuurilise mitmekesisuse suhtes kui teised (IMO, 2010).

Poliitilise võõrandumise lähenemise järgi on indiviidide poliitikast huvitumise määr seotud tema hoiakutega sisserändajate suhtes. Hempstead (1996) leidis, et inimesed, kes on poliitiliselt võõrandunud võivad otsida teisi, keda süüdistada ja seetõttu olla negatiivsemalt häälestatud immigrantide suhtes (Rustenbach, 2010 kaudu). Samuti on poliitikast huvitumine korrelatsioonis kõrgema haridusega ja ühiskonnaga seotusega (involvement in society), mis mõlemad võivad viia madalamate immigrantidevastaste hoiakuteni (Rustenbach, 2010). Lisaks on leitud, et ka indiviidi parem- ja vaskpoolsed poliitikavaated on seotud hoiakutega immigrantide suhtes (Rustenbach, 2010).

Erinevad autorid on leidnud, et sotsiaalses elus osalemine võib mõjutada poliitilist käitumist (Fitzgerald, 2012). **Sotsiaalse sidususe lähenemise** üheks mõõdikuks on interpersonaalse usalduse tase. Kõrgem usaldus peaks olema seotud mittesüüdistava hoiakuga immigrantide suhtes (Rustenbach, 2010). Inimesed, kes üldiselt usaldavad teisi peaksid olema ka immigrantide suhtes rohkem avatud võrreldes nendega, kes on teiste suhtes umbusklikud. Fitzgerald (2012) leidis analüüsides erinevaid sotsiaalse sidususe komponente, et inimeste osalemine kirikus vähendab immigratsiooniga seotud kõhkclusi. **Religioossusega seotud lähenemised** võivad olla olulised immigratsioonihoiakute seletamisel, kuigi neile on varasemates uuringutes vähe tähelepanu pööratud (Knoll, 2009). Allport (1958) leidis, et religiooni mõju hoiakutele võib olla kahesugune: usulisse ühendusse kuulujad võivad liigitada inimesi „meie“ ja „nemad“ ning tunda ennast ohustatuna teise grupi poolt, mis võib omakorda tekitada negatiivsemaid hoiakuid teise grupi suhtes. Samas võivad religiooniga

seotud põhiväärtused, nagu teiste aitamine ja vendlus, aidata kaasa suurema tolerantsuse tekkele (Allport, 1958). Kvantitatiivsetes uuringutes on leitud, et need, kes on tihedamalt religiooniga seotud, toetavad suurema tõenäosusega liberaalset immigratsioonipoliitikat (Knoll, 2009). Paas ja Demidova (2014) leidsid, et nii Eestis kui Venemaal on religiooniga seotud inimesed immigrantide suhtes tolerantsemad võrreldes mitteusklike inimestega. Religioon mängib olulist rolli inimese põhiväärtuste ja maailmavaate kujunemisel, mis omakorda võib mõjutada indiviidi isiklikke ja poliitilisi eelistusi ka immigratsioonipoliitika osas.

Naabruskonna turvalisuse teooria järgi seostub madal hinnang naabruskonna turvalisusele suurema ohu tunnetamisega immigrantide poolt. Immigrandid toovad ühiskonda kaasa ebakindlust, mistõttu mitmeid ühiskonna haigusi seostatakse nende kohaloluga (Rustenbach, 2010). Mure turvalisuse pärast võib-olla seotud eelarvamusega, et immigrandid on suurema tõenäosusega seotud kriminaalsete tegudega. Näiteks on leitud, et vähemuste kuritegevust on seostatud suurema ebaturvalisuse tajuga hoolimata sellest, kas tajuja on isiklikult olnud ohver või mitte (Roche', 1993; Ross ja Mirowsky, 2009 kaudu Rustenbach, 2010).

Kontaktiteooria fookuses on erineval tasandil ja erineva iseloomuga kokkupuuted teisest rassist ja rahvusest inimestega. Allport (1958) leidis, et kui mingi grupi esindajaga kohtutakse juhuslikult, näiteks tänaval, siis see kokkupuude pigem kinnistab eelarvamusi, samas kui isiklik tutvus mingi grupi liikmega vähendab eelarvamusi. Inimesed, kes puutuvad immigrantidega kokku pealiskaudselt, ilma et areneks intiimsus või sõprus, tunnevad kahtlusi ja vaenulikkust, mis omakorda viivad negatiivsemate immigratsioonihoiakuteni (Fetzer, 2000 kaudu Rustenbach, 2010). Samas kui isiklik kontakt teisest grupist pärineva inimesega vähendab eelarvamusi (Semyonov ja Glikman, 2009).

Majandusliku konkurentsi teooriat saab mõõta 3 tasandil: individuaalsel, regionaalsel ja riiklikul (Rustenbach, 2010). Individuaalsel tasemel näitavad erinevad uuringud, et madala kvalifikatsiooniga põliselanikud omavad suurema tõenäosusega immigratsioonivastaseid hoiakuid, sest neil tuleb võistelda riiki saabuvate madala kvalifikatsiooniliste immigrantidega (Scheve ja Slaughter, 2001 kaudu Rustenbach, 2010; Daniels ja Von der Ruhr, 2003 kaudu IMO, 2010). Immigrantide seas on enamasti enim esindatud lihttöölised ja seetõttu on nad konkurentideks madalama kvalifikatsiooniga kohalikule rahvale. Teine põhjus immigratsioonivastaste hoiakute tekkeks võib seisneda majandusliku konkurentsi tajumises.

Inimesed võivad arvata, et immigrandid on kolinud nende riiki paremat elujärge otsima (Rustenbach, 2010) ja tunda, et sisse­rändajad kasutavad teenimatult riigi sotsiaalseid hüvesid. Nelja ESS vooru andmete analüüs aastate 2002-2008 kohta kinnitas, et majanduse halvenemine mõõdetuna töötuse määra kaudu riigis, muudab vastajate arvamusi immigrantide mõjust riigi majandusele negatiivsemaks (IMO, 2010). Alternatiivne seletus majanduse ja immigratsioonihoiakute vahel on, et põliselanikud otsivad lihtsalt kedagi, keda süüdistada (Espenshade ja Hempstead, 1996 kaudu Rustenbach, 2010). Lisaks eelnevatele seletustele tuuakse IOM (2010) raportis välja ka, et indiviidide hoiakuid võib kujundada nende subjektiivne taju immigratsioonimõju kohta riigi majandusele. Kuigi uuringutes on leitud, et immigratsioonil on minimaalne või puuduv mõju riigi rahandusele (Rowthorn, 2008 kaudu IMO, 2010), siis nii positiivse kui ka negatiivse efekti teadvustamine elanikkonna seas võib mõjutada immigratsioonihoiakute kujunemist.

2. PAGULUSE OLEMUS

Pagulastena laiemas tähenduses mõistetakse inimesi, kes on sunnitud oma kodukohast lahkuma tagakiusamise või ohu tõttu. Varjupaiga pakkumine neile inimestele on läbi aegade olnud inimliku kaastunde väljenduseks. Esimesi kirjalikke allikaid poliitilist varjupaika pakkuvate linnade kohta on teada juba Vana-Kreekast ja -Roomast (Charelworth, 1994). Pagulasküsimused rahvusvahelisel tasandil tõusid aga päevakorra seoses suure põgenikevooga II maailmasõja ajal. Sõjajärgsete pagulusprobleemide lahendamiseks asutati 1947. aastal Rahvusvaheline Pagulaste Organisatsioon (*International Refugee Organization*) (Klemencic, 2007) ning Inimõiguste Ülddeklaratsioonis (1948) sätestati iga inimese õigusena taotleda tagakiusamise eest varjupaika teistes maades. Siiski puudus kuni 1950-ndate alguseni ühiselt määratletud pagulase definitsioon (Isaac, 2007). Aastal 1951. aastal võeti vastu ÜRO Genfi pagulasseisundi konventsioon, mida hiljem täiendati 1967. aastal New Yorgi pagulasseisundi protokolliga. Eelpooltoodud dokumentides määratleti rahvusvaheliselt tunnustatud pagulase mõiste ning pagulaste kohtlemise miinimumkriteeriumid, mis on rahvusvahelises seadusandluses olulisel kohal ka tänapäeval.

2.1 Mõisted

Varjupaigataotleja (*asylum seeker*) on välismaalane, kes on esitanud Eestile varjupaigataotluse, kuid kelle suhtes ei ole Politsei-ja Piirivalveamet veel otsust teinud (RT I 2006, 2, 3).

Pagulasena (*refugee*) käsitletakse välismaalast, kes rassi, usu, rahvuse, poliitiliste veendumuste või sotsiaalsesse gruppi kuulumise pärast tagakiusamise tõttu viibib väljaspool päritoluriiki ja ei saa nimetatud riigilt kaitset (RT I 2006, 2, 3). Taoline pagulase määratlus tugineb Genfi konventsioonile ja selle protokollile ning sarnaselt on määratletud pagulase mõiste ka Eestis välismaalastele rahvusvahelise kaitse andmise seaduses.

Terminid pagulased on sageli kasutatud ka muude põgenikke kohta, kes Genfi konventsiooni ja selle lisaprotokolli alusel pagulaste definitsiooni alla ei kuulu. Need isikud võivad saada riigilt täiendava või ajutise kaitse.

De facto pagulane (*de facto refugee*) on põgenik, kes ei leia tunnistamist Genfi konventsiooni

ja selle protokollil alusel pagulasena, kuid kellel ei ole võimalik või kes ei soovi erinevatel põhjustel oma kodukohariiki tagasi pöörduda (European Migration Network, 2014).

Rahvusvahelise kaitse saaja on välismaalane, keda on tunnustatud pagulasena, täiendava kaitse- või ajutise kaitse saajana ning kellele on antud Eesti elamisluba (RT I 2006, 2, 3).

Täiendava kaitse saaja on tulenevalt välismaalasele rahvusvahelise kaitse andmise seadusest välismaalane, kes ei kvalifitseeru pagulaseks, kuid kelle suhtes on alust arvata, et tema Eestist tagasi- või väljasaatmine päritoluriiki võib talle nimetatud riigis kaasa tuua tõsise ohu. Tõsise ohuna käsitletakse surmanuhtluse kohaldamist, piinamist, ebainimlikke karistusviise või tsiviilisikute elu ohtu sattumist relvakonflikti tõttu. (RT I 2006, 2, 3)

Ajutise kaitse saaja on välismaalane, kes on sunnitud eelkõige rahvusvaheliste organisatsioonide üleskutse tulemusena oma kodukohast lahkuma ning kellel ei ole võimalik turvaliselt ja püsivalt tagasi pöörduda. Ajutist kaitset saavad taotleda isikud, kes on põgenenud relvakonflikti või püsiva vägivalla piirkonnast, samuti need, kes on langenud või keda ähvardab tõsine oht langeda inimõiguste rikkumise ohvriks. (RT I 2006, 2, 3)

Sundsisserändaja (*forced migrant*) on inimene, kelle rändes esineb sunduse element, mis seisneb looduse või inimeste poolt põhjustatud ohus inimese elule või elatusvahenditele. Siia rühma kuuluvad nii pagulased ja riigisisest ümber asustatud isikud kui ka inimesed, kes on ümberasustatud katastroofide, nälja või arendusprojektide tõttu. (European Migration Network, 2014)

Ümberasustatud isik (*displaced person*) on kolmanda riigi kodanik või kodakondsuseta isik, kellel on tulnud lahkuda või kes on evakueeritud päritoluriigist, ning kellel ei ole võimalik ohutult tagasi pöörduda nimetatud riiki sealse olukorra tõttu. Ümberasustatud isikud võivad kvalifitseeruda pagulasteks või saada rahvusvahelise kaitse. (European Migration Network, 2014)

Siseministeeriumi poolt läbi viidud uuringutes „Eesti elanike teadlikkus ja hoiakud pagulasküsimustes 2010; 2014“ selgus, et inimesed ei oska väga hästi vahet teha erinevatel varjupaigatemaatikaga seotud terminitel. Inimesed võivad küll teada, millise valdkonnaga need terminid seostuvad, aga sageli ei olda kursis selle nüansiga, mis pagulast ja varjupaigataotlejat eristab (Eesti ..., 2010). Käesoleva töö eesmärgiks on uurida elanikkonna hoiakuid pagulaste suhtes, kuid arvestades, et inimesed ei erista üldjuhul varjupaigataotlejaid,

pagulasi ja muud liiki rahvusvahelise kaitse saanud, siis on uurimistöö tulemused kohaldatavad ka kõigi eelpool toodud rühmade suhtes.

2.2 Ülevaade Eesti varjupaigasüsteemist

Eesti varjupaigapoliitikat iseloomustab rahvusvahelises perspektiivis lühike ajalugu ja vähesed kogemused. Varjupaigapoliitikat on Eestis rakendatud alates 1997. aastast kui võeti vastu esimene pagulasseadus. Eesti immigratsioonipoliitika tervikuna on olnud alates taasiseseisvumisest konservatiivne, seades sisse rände selged kvalitatiivsed ja kvantitatiivsed piirangud (Annus, 2009). Ka Euroopa Liidu ühise varjupaigapoliitika suhtes on Eesti ametlikult pigem konservatiivsel seisukohal ja täidab Euroopa Liidu varjupaigadirektiividest vaid miinimumi. Eesti ei osale rahvusvahelise kaitse saajate ümberasustamisprogrammides ega ka Euroopa Liidu sisese ümberpaigutamise algatustes, millega üritatakse jagada koormust Euroopa Liidu riikide vahel (Riigikogu põhiseaduskomisjon, 2009). Samuti on Eesti poolt pagulastele tehtud kulutused sarnaselt teistele Baltimaadele Euroopa väikseimad (UNHCR Global Report, 2010).

Rahvusvahelise kaitse ja pagulusstaatuse andmist Eestis reguleeritakse siseriiklike ja rahvusvaheliste õigusaktidega. Rahvusvahelistest õigusaktidest on tähtsaimad ÜRO 1951. aasta pagulasseisundi konventsioon ja 1967. aasta pagulasseisundi protokoll, millega Eesti liitus 1997. aastal. Konventsioonis on üksikasjalikult määratletud pagulasseisund ning loodud alus pagulasena kvalifitseeruvate isikute kohtlemiseks (Convention and Protocol Relating to the Status of Refugees, 2010).

Riigisiselt reguleerib alates 2006. aastast rahvusvahelise kaitse andmise aluseid, rahvusvahelist kaitset taotleva ja selle saanud välismaalase õiguslikku seisundit ning Eestis ajutise viibimise, elamise ja töötamise aluseid Välismaalasele rahvusvahelise kaitse andmise seadus (VRKS) (RT I 2006, 2, 3). Samuti on rahvusvahelise kaitse saanud isikute õiguslik kord määratud Välismaalaste seadusega (VMS), mis reguleerib kolmanda riigi kodaniku Eestisse saabumise, riigis viibimise, elamise ja töötamise ning välismaalase õigusliku vastutuse aluseid (RT I, 2010 3, 4). Antud seadused lähtuvad välislepingutest ja Euroopa Liidu õigusaktidest.

Rände- ja varjupaigapoliitikat Eestis töötab välja Siseministeerium, kes teeb selle ellurakendamisel koostööd teiste ministeeriumite (Sotsiaalministeerium, Kultuuriministeerium) ja oma allüksustega (Migratsiooni- ja piirivalvepoliitika osakond, Politsei- ja Piirivalveamet) (Siseministeeriumi veebileht, 2015).

Varjupaigataotlusi võtab vastu ja menetleb Politsei- ja Piirivalveamet (PPA) (PPA veebileht, 2015). Varjupaigataotlust on võimalik esitada ükskõik millises piiripunktis või kui välismaalane on juba Eestis, siis PPA teenindustes (PPA veebileht, 2015). Peale varjupaigataotluse vastuvõtmist määratakse kindlaks vastutav liikmesriik lähtudes Euroopa Liidu Nõukogu määrusest nr 343/2003 (Euroopa Liidu Teataja, 2015). Kui varjupaigataotluse läbivaatamise eest vastutab Eesti, alustab PPA sisulist menetlust. Iga taotlus vaadatakse läbi individuaalselt ja erapooletult maksimaalselt 6 kuu jooksul ning otsuse tegemisel võetakse arvesse taotleja päritolumaa inimõiguste alast olukorda, taotleja selgitusi tagakiusamise kohta ja kõiki muid konkreetse taotlusega seonduvaid asjaolusid. (PPA veebileht, 2015)

Rahvusvahelise kaitse menetluses on rahvusvahelise kaitse taotlejal õigus saada teavet oma õigustest ja kohustustest, samuti saada riigi poolset õigusabi ja olla ühenduses ÜRO Pagulaste Ülemvoliniku Ametiga (UNHCR) (Inimõiguste Keskuse veebileht, 2015). VRKS alusel on taotlejale vajadusel tagatud arstiabi ja ohvriabiteenus, samuti tagatakse taotlejale menetluse ajal majutus ning esmavajalikud riietus- ja muud esmatarbeesemed (RT I 2006, 2, 3). Varjupaigataotlejaid majutatakse Varjupaigataotlejate Majutuskeskuses Vao külas, Väike-Maarja vallas, Lääne-Virumaal, mis pakub peavarju kuni 35 varjupaigataotlejale (Hoolekandeteenused veebileht 2015). Rahvusvahelise kaitse taotlejal on õigus Eestis töötada kui 6 kuu jooksul alates rahvusvahelise kaitse taotluse esitamisest ei ole taotlejast sõltumatul põhjusel, tema taotluse kohta jõustunud otsust (RT I 2006, 2, 3).

Rahvusvahelise kaitse saajal on Eestis õigus haridusele, tööturuteenustele, riiklikele toetustele ja muule abile samadel alustel nagu Eesti alalisel elanikul (RT I 2006, 2, 3). Peale elamisloa saamist paigutatakse rahvusvahelise kaitse saanud isik kohalikku omavalistusse ja omavalitsuse kohustuseks jääb abistada kaitse saanud isikut või perekonda oma elu sisseseadmisel ja integreerumisel (RT I 2006, 2, 3).

Rahvusvahelise kaitse saanud isikud suunatakse sarnaselt teiste Eestis elamisloa saanud välismaalastega VMS alusel osalema kohanemisprogrammi (RT I, 2010 3, 4). Kohanemisprogramm on kompleksne koolitusprogramm, mis sisaldab keeleõpet, erialast

täiendamist või ümberõpet ja kodanikuõpetust (Integratsiooni ja Migratsiooni Sihtasutuse-Meie Inimesed veebileht 2015).

Varjupaigataotlejad ja rahvusvahelise kaitse saanud abistavad Eestis mitmed kohalikud ja rahvusvahelised organisatsioonid:

Eesti Pagulasabi abistab varjupaigataotlejaid ja pagulasi nende õiguste teostamisel, otsib lahendusi nende olukorra parandamiseks ning toetab nende integratsiooni Eesti ühiskonda (MTÜ Eesti pagulasabi põhikiri, 2011).

Eesti Inimõiguste Keskus (EIK) pakub varjupaigataotlejatele tasuta nõustamis- ja õigusabiteenust (EIK veebileht, 2015).

Johannes Mihkelsoni Keskus pakub rahvusvahelise kaitse taotlejatele ja selle saanutele tugiisikuteenust ning korraldab neile suunatud huvitegevust (Johannes Mihkelsoni Keskuse veebileht, 2015).

Rahvusvahelise Migratsiooniorganisatsiooni (IOM) Eesti esindus toetab rahvusvahelise kaitse taotlejate ja selle saanute kohanemist läbi erinevate projektide ja ühiskonna teadlikkuse tõstmise ning aitab taotlejatel soovi korral oma koduriiki tagasi pöörduda (IOM Eesti esinduse veebileht, 2015).

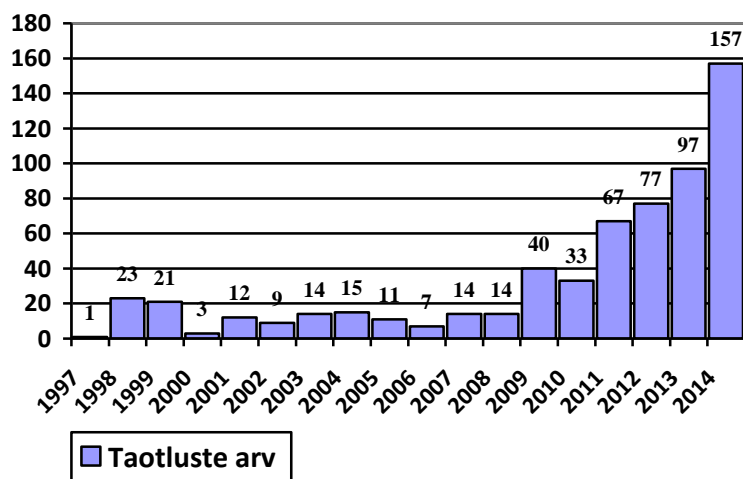
ÜRO Pagulaste Ülemvoliniku Amet (UNHCR) tegeleb pagulaste probleemidega kõikjal maailmas. Eestis pakub UNHCR valitsusele, õigusnõustajatele, MTÜ-dele ja teistele nõuandeid pagulas- ja asüülipoliitika alal. Lisaks pakutakse erialaseid koolitusi ja käivitatakse projekte. (EIK veebileht, 2015)

2.3 Pagulaste hetkeolukord Eestis

Eestilt kaitset paluvate inimeste arv on alati olnud Euroopa riikide lõikes väiksemaid-2014. aastal esitati vähem varjupaigataotlusi kui Eestis vaid Lichtensteinis (Eurostat, 2015). Kui varasemalt esines taotlejate arvus kõikumisi aastate lõikes, siis alates 2010. aastast on varjupaigataotlejate arv Eestis järjekindlalt kasvanud (vt joonis 1).

Politsei- ja Piirivalveameti (PPA) statistika andmetel on alates 1997. aastast Eestis kokku esitanud varjupaigataotluse 615 inimest (seisuga 31.12.2014). Neist 67 on tunnustatud Eesti riigi poolt pagulasena ja 27 inimest on saanud täiendava kaitse (PPA, 2015). Enim

rahvusvahelise kaitse saajatest on pärit Afganistanist (17), Venemaalt (13), Sri Lankalt (9), Sudaanist (8), Süüriast(7) ja Valgevenest (7) (Varjupaiga aastaraamat, 2014). Valdav enamik varjupaigataotlejatest ja rahvusvahelise kaitse saajatest on meessoost ja tööealised (vanuses 18-34) (Varjupaiga aastaraamat, 2014).

Joonis 1. Varjupaigataotluste arv 1997-2014 (N=668)

Allikas: Politsei- ja Piirivalveamet 2015

Pagulaste olukorda Eestis on käsitletud 2011. aastal läbiviidud uuringus „Eestis rahvusvahelise kaitse saanud isikute hetkeolukord ning integreeritus Eesti ühiskonda“. Antud uuringus tuuakse välja, et pagulased on motiveeritud siinse eluga kohanemiseks. Saanud Eestilt varjupaika, seob suurem osa pagulasi oma tuleviku Eestiga (Kallas ja Kaldur, 2011). Samas uuringus leiti, et pagulaste huvi eesti keele õppimiseks on väga suur. Eesti keele oskust peeti üheks ühiskonda lõimumise eeltingimuseks ning samuti ka austusavalduseks riigi vastu, kes on neile kaitset andnud.

Pagulaste olukorda raskendab see, et neid ei oota Eestis ees rahvuskogukond, puudub sotsiaalne võrgustik ja sageli ei räägita ka Eestis enamlevinud võõrkeeli. Lisaks erinevad pagulased ja rahvusvahelise kaitse saanud sageli ka kultuuriliselt ja rassiliselt siinsest rahvastikust, mis võib raskendada lõimumisprotsessi. Kuigi enamuse kaitse saajad mainivad kokkuvõtvalt, et neid on siiani koheldud lahkelt ja sõbralikult, tuleb intervjuudest välja, et nahavärvi ja usulistest veendumuste põhjal eristuvad rahvusvahelise kaitse saajad põrkuvad Eestis kokku ebameeldivate olukordadega, mis sageli viitavad sallimatusele ja võõra vaenulikkusele (Kallas ja Kaldur, 2011).

Põgenike rändepõhjused, etniline päritolu ja õiguslik seisund muudavad nad spetsiifiliseks sihtgrupiks, mis nõuab teistsuguseid lähenemisi olles väljakutseks nii integratsioonipoliitikale kui ka sotsiaaltööle. Uuringust „Eestis rahvusvahelise kaitse saanud isikute hetkeolukord ning integreeritus Eesti ühiskonda“ selgus veel, et ka pagulased ise näevad ennast spetsiifilise rühmana, kellele tavapärased integratsioonipoliitikameetmed ei sobi (Kallas ja Kaldur, 2011).

Uringuaruande „Varjupaigataotlejatele ja rahvusvahelise kaitse saanud isikutele pakutavate tugiteenuste hindamine“ (2013) andmetel on kõik osapooled hinnanud rahvusvahelise kaitse saanud isikute kohanemiskursuste ja -programmide korraldamist kasinaks. Samas uuringus leiti ka, et eesti keele õpetamine ja psühholoogiline nõustamine sihtgrupile on osutunud piiratuks (MTÜ Eesti Abikeskused, 2013).

2.4 Eesmärk ja hüpoteesid

Eestit ei saa pidada populaarseks varjupaigaotsijate sihtriigiks. ÜRO Pagulaste Ülemvoliniku Ameti poolt avaldatava kogu Euroopat hõlmava asüülitaotluste statistika kohaselt on Eesti varjupaigataotlejate seas kõige ebapopulaarsem maa (UNHCR Global Report, 2010). Samas, arvestades Eestilt varjupaika taotlevate inimeste arvu märgatavat kasvu viimastel aastatel, maailmasündmusi ning globaalseid trende, tuleb Eesti riigil olla valmis põgenikke vastu võtma ning nende kohanemist soodustama. Uuringuraportis „Eestis rahvusvahelise kaitse saanud isikute hetkeolukord ning integreeritus Eesti ühiskonda“ on välja toodud, et täna seaduses sätestatud lähenemine rahvusvahelise kaitse saanud isikute vastuvõtu korraldamiseks ja integratsiooni soodustamiseks ei toimi ning on olemas vajadus süstemaatilise lähenemise väljakujundamiseks koos hästitoimiva integratsioonimeetmete kogumiga (Kallas ja Kaldur, 2011). Riiklik immigratsioonipoliitika kujuneb erinevatest faktoritest tulenevalt, kuid alati riigi ja rahvuse immigratsioonihoiakute kontekstis (Bourhis jt., 1997). Seega tuleb immigrantidele suunatud poliitika kujundamisel arvestada nii rahvusvahelise kaitse saanute sihtgrupi eripärade kui ka kohaliku elanikkonna hoiakutega nende suhtes.

Käesoleva bakalaureusetöö eesmärk on anda ülevaade Eesti elanikkonna hoiakutest pagulaste suhtes ning analüüsida, millised individuaalsed tegurid neid hoiakuid mõjutavad. Individuaalsete tegurite all analüüsitakse indiviidi sotsiaalseid, demograafilisi ja majanduslikke näitajaid.

Hüpoteeside püstitamisel tugineti töö esimeses osas välja toodud teoreetilisele raamistikule ja eelnevatele antud valdkonnas läbiviidud uuringutele.

Eestis on senini kaardistatud pagulastega seotud hoiakuid Siseministeeriumi poolt tellitud uuringus „Eesti elanike teadlikkus ja hoiakud pagulasküsimustes 2010“, kus selgus, et riigilt oodatakse pigem karmi poliitika teostamist: 71% elanike arvates peaks nii rändepoliitika kui pagulas- ja varjupaigapoliitika olema pigem sisserännet takistav. Suurem osa vastajatest leiavad, et Eesti riik ei peaks solidaarsusest vastu võtma või ümber asustama mõne teise Euroopa Liidu riigi poolt rahvusvahelise kaitse saanud pagulasi (vastuolijaid 68%) ega kolmandate riikide pagulaslaagrites asuvaid isikuid (vastuolijaid 75%) (Eesti ..., 2010).

Eestlaste toetust pigem konservatiivsele pagulaspoliitikale kinnitas ka 2011. aastal läbi viidud Eurobaromeetri uuring, mis tõi välja, et kuigi 72% eestlastest arvas, et EL liikmesriigid peaksid pakkuma varjupaika seda vajavatele inimestele, siis märgatavalt vähem eestlasi oli nõus, et EL liikmesriigid peaksid jagama võrdselt asüülitaotlejaid (59%) ja taotlemisega seotud kulusid (65%) (Awareness of home affairs, 2012).

Kordusuuring „Eesti elanike teadlikkus ja hoiakud pagulasküsimustes 2014“ tõi välja, et sarnaselt 2010. aasta uuringule arvab valdav osa elanikest endiselt, et pagulaste sisseränne mõjutab Eesti olukorda pigem negatiivselt (55%; 2010. aastal 57%). Samuti ei ole ootused Eesti varjupaiga- ja pagulaspoliitikale võrreldes 2010. aastaga muutunud - suur osa Eesti elanikest (69%) leiab, et sinne varjupaiga- ja pagulaspoliitika peaks olema pigem karm ja sisserännet üldiselt takistav (Eesti ..., 2014).

Tulenevalt eelnevatest Eestis antud valdkonnas läbiviidud uuringutest püstitati hüpotees:

- H1: Eesti elanikkond on pigem arvamusel, et Eesti ei peaks olema pagulastaotluste läbivaatamisel leebe.

Kuigi käesoleva töö fookuses on elanikkonna hoiakud pagulaste suhtes, siis töö tugineb üldistele immigratsioonihoiakute teooriatele. Käesoleva töö autorit huvitab, kas on erinevusi vastajate hoiakutes pagulaste ja immigrantide suhtes ning millised tegurid neid erinevusi seletavad. IMO (2010) analüüsist selgus, et Euroopa riikides on negatiivsemad hoiakud immigrantide suhtes tugevamad kui pagulaste suhtes (uuring tugineb International Social Survey Programme 1995 andmetele). O'Rourke ja Sinnot (2006) leidsid samuti, et avalik

arvamus eelistab keskmisena pigem pagulasi kui teisi immigrante. Eelpoolt toodud uuringutele tuginedes püstitati hüpotees:

- H2: Eesti elanikkonna hoiakud on pagulaste suhtes positiivsemad kui üldiselt immigrantide suhtes.

Immigratsioonimõjude uurimine aitab seletada hoiakuid immigratsioonipoliitika osas. Näiteks uskumus, et immigratsioonil on positiivne mõju, viib soovini avatuma immigratsioonipoliitika järele (IOM, 2010). Mayda (2006) poolt läbiviidud uuring näitas samuti, et inimesed võtavad immigrante paremini vastu kui nad on arvamusel, et immigrantidel on positiivne mõju sihtriigi majandusele ja kultuurile.

- H3: Positiivsemad uskumused immigratsiooni mõju kohta Eesti majandusele, kultuurile ja elule üldiselt on seotud positiivsemate hoiakutega varjupaigapoliitika suhtes.

Sotsiaalse kaasatuse lähenemisest tulenevalt on inimese sotsiaalse usalduse tase seotud tema poliitiliste hoiakutega. Inimesed, kellel on suurem usaldus teiste inimeste ja institutsioonide vastu, usaldavad ka enam sisserändajaid ning on nende suhtes positiivsemate hoiakutega. Rustenbach (2010) leidis analüüsides paralleelselt kaheksat erinevat immigratsioonihoiakute teooriat, et interpersonaalne usaldus on tugevaim immigratsioonivastaste hoiakute ennustaja nii individuaalsel kui ka regionaalsel tasandil. Käesoleva töö empiirilises osas selgitatakse välja, kas inimesed, kes arvavad, et enamikku inimesi saab usaldada, omavad teistsuguseid arvamusi kui need, kes on teiste inimeste suhtes umbusklikud. Lähtuvalt sotsiaalse kaasatuse teooriast ja varasematest uuringutulemustest püstitati hüpotees:

- H4: Inimesed, kes on arvamusel, et teisi inimesi võib usaldada, omavad pagulaste suhtes positiivsemaid hoiakuid

Sotsiaalset kaasatust iseloomustavaks muutujaks võib pidada ka religioossust. Usuga seotud inimesed osalevad sagedamini religioossetes institutsioonides. Samuti mõjutab usklikkus inimese väärtushinnanguid ja poliitilisi eelistusi.

- H5: Ennast usklikuks nimetavad inimesed on suurema tõenäosusega avatumad pagulaste riiki lubamise osas.

Haridust on peetud võtmeelemendiks immigratsioonihoiakute kujunemisel (nt Rustenbach, 2010; IOM, 2010). Eelnevalt on Paas ja Halapuu (2012) leidnud, et Eestis ennustab kõrgem haridus suuremat tolerantust immigrantide suhtes. Tuginedes inimkapitali teooriale, mis väidab, et kõrgema haridustasemega inimesed on tolerantsemad ja avarama silmaringiga ning ei näe nii sageli immigrantides konkurente tööturul, püstitati hüpotees:

- H6: Pagulaste suhtes on kõige sallivamad kõrgharidusega inimesed.

Kontaktiteooriast lähtuvalt uuritakse pagulashoiakuid mõjutavate tegurite väljaselgitamiseks kolme muutujat. Töö empiirilises osas selgitatakse välja, mil määral on vastaja kokkupuutunud teisest rassist või rahvusest inimestega oma naabruskonnas ja välismaal elades. Samuti uuritakse, kas neid kokkupuuteid on tajutud pigem negatiivsete või positiivsetena.

- H7: Indiviidid, kellel on teisest rahvusest ja rassist inimestega rohkem kokkupuuted, on positiivsemate hoiakutega.
- H8: Vastajad, kes kirjeldavad kokkupuuteid teisest rassist või rahvusest inimestega peamiselt positiivsetena, omavad ka positiivsemaid hoiakuid pagulaste suhtes.

Majandusliku konkurentsi teooria on üks enamlevinud seletusi immigratsioonivastaste hoiakute seletamisel. Antud lähenemisest tulenevalt peaksid olema negatiivsemate hoiakutega immigrantide suhtes majanduslikult ebakindlas olukorras inimesed nagu töötud või madalapalgalised. Inimesed tajuvad immigrantides konkurente tööturul ja see põhjustab omakorda negatiivsemate hoiakute teket. Sama tendents võib ilmned ka hoiakutes pagulaste suhtes.

- H9: Pagulaste suhtes on negatiivsemate hoiakutega töötud ja inimesed, kes tunnistavad raskusi majanduslikus toimetulekus.

Indiviidi poliitiline enesemääratlus on seotud tema üldiste väärtushinnangutega. Üldiselt seostatakse vasakpoolsust suurema võrdsuse taotlemisega, samas kui parempoolsed rõhutavad iga ühiskonnaliikme oma vastutust. Varasemalt on leidnud Rustenbach (2010), et vasakpoolsete poliitikavaadetega ja poliitikast enam huvitatud on immigrantide suhtes positiivsemate hoiakutega. Kuna parempoolsed näevad iga ühiskonnaliiget iseenda eest vastutavana, siis võivad nad ka pagulaste suhtes olla arvamusel, et nad peaksid ise hakkama

saama. Vaskpoolsed aga toetavad võrdsust ja võivad olla pagulaste probleemide suhtes mõistvamad.

- H10: Poliitilisel skaalal ennast vasakpoolsete hulka määratlevad inividid on positiivsemate hoiakutega pagulaste suhtes.

Kultuurilise marginaalsuse teoriast lähtuvalt suudavad ise diskrimineerimist kogenud inimesed paremini samastuda teiste sarnases olukorras olevate indiididega omades seeläbi ka positiivsemaid hoiakuid nende vastu.

- H11: Inimesed, kes kuuluvad diskrimineeritavasse gruppi on pagulaste suhtes toetavamal arvamusel.

Kirjeldades hoiakuid pagulaste suhtes on vaadeldud ka muutujat, mis iseloomustab kui turvaliselt tajub vastaja ennast pimedal ajal kodu ümbruses liikudes. Muutuja valiku lähtekohaks on naabruskonna turvalisuse teooria, mille järgi inimesed, kes tajuvad oma naabruskonda ebaturvalisena, omavad suurema tõenäosusega immigratsioonivastaseid hoiakuid.

- H12: Oma koduümbruses ennast ebaturvalisena tajuvad inimesed tunnetavad suuremat ohtu immigratsioonis ja on seetõttu enam vastu pagulaste riiki lubamisele.

3. ANDMED JA METOODIKA

3.1 Andmed

Töö empiiriline osa tugineb Euroopa Sotsiaaluuringu (ESS) 7. vooru andmetel Eestis. ESS on rahvusvaheline sotsiaalteaduslik uuring, milles osaleb rohkem kui 30 riiki. Küsitlus viidi läbi ajavahemikul september 2014- jaanuar 2015. ESSi valim on representatiivne 15-aastaste ja vanemate Eesti elanike suhtes, kes kuuluvad tavaleibkondadesse, sõltumata rahvusest, kodakondsusest või emakeelest (ESS veebileht, 2015). Inimesed valitakse uuringusse rangelt juhuslikul meetodil. (ESS veebileht, 2015). Käesolevas töös on kasutatud 2051 vastajaga andmebaasi, kus esialgne vastamise protsent oli 59%.

ESS-i küsimustik koosneb põhimoodulist, kahest muutuvast moodulist, milles keskendutakse erinevatele teemadele ning Eestis lisatavatest eriküsimustest. Seekordse 7. vooru üheks lisamooduliks oli immigratsioon, mis võimaldab uurida Eesti elanikkonna hoiakuid immigratsiooni osas põhjalikumalt, sealhulgas käsitleda hoiakuid pagulaste suhtes.

3.2 Meetod

Andmete iseloomustamiseks on kasutatud kirjeldavat statistikat. Koondtunnuste moodustamiseks kasutati faktoranalüüsi peakomponentide meetodil. Erinevate tegurite koosmõju hindamiseks viidi läbi regressioonanalüüsid. Andmeanalüüsiks kasutati statistilise andmeanalüüsi paketti SPSS ning tulemused vormistati MS Excelis.

3.3 Sõltuvad muutujad

Sõltuvate muutujatena kasutatakse käesolevas bakalaureusetöös küsimusi, mis käsitlevad elanikkonna hoiakuid pagulas- ja immigratsioonipoliitika suhtes.

Esimene küsimustest uurib elanikkonna hoiakuid pagulaste riiki lubamise suhtes:

„Mõned inimesed tulevad siia riiki ja taotlevad pagulase staatust põhjusel, et nad kardavad tagakiusamist oma riigis. Kuivõrd Te nõustute või ei nõustu, et: „valitsus peaks inimeste pagulastaotluste läbivaatamisel olema leebe.“

Küsimusele said vastajad valida vastuse skaalal 1-5, kus number 1 tähistas vastust „olen täiesti nõus“ ja number 5 vastust „ei ole üldse nõus“. Logistilise regressioonimudeli koostamiseks kodeeriti sõltuv tunnus ümber kaheväärtuseliseks. Esimese kategooria moodustasid vastajad, kes nõustusid või ei olnud ei „poolt ega vastu“, et valitsus peaks olema pagulastaotluste läbivaatamisel leebe. Esimene kategooria esindab käesolevas töös vastajate rühma, kes on pagulaste suhtes positiivsete või neutraalsete hoiakutega. Selgelt eristuva kategooria „negatiivsed hoiakud“ moodustasid vastajad, kes ei olnud nõus või ei olnud üldse nõus, et valitsus peaks olema pagulastaotluste läbivaatamisel leebe.

Teine sõltuv muutuja käsitleb elanikkonna hoiakuid immigrantide riiki lubamise suhtes. Tegemist on agregeeritud muutujaga, mis on moodustati järgmiste küsimuste põhjal:

„Mil määral peaks Eesti riik lubama enamiku Eestis elavate inimestega samast rassist või rahvusest inimestel siia elama tulla?“

„Kuidas oleks aga nende inimestega, kes erinevad enamikust Eestis elavatest inimestest oma rassi või rahvuse poolest?“

„Ja kuidas oleks inimestega vaesematest Euroopa riikidest?“

„Kuidas oleks aga väljaspool Euroopat asuvatest vaesematest riikidest pärit inimestega?“

Küsimusele said vastajad valida vastuse skaalal 1-4, kus number 1 tähistas vastust „lubama paljudel siia tulla“ ja number 4 vastust „üldse mitte lubama“. Koondtunnuse saamiseks liideti eelpool toodud tunnused ja jagati 4-ga (puuduvate väärtustega tunnuste korral jäi indiviid analüüsist välja) saades nii keskmise hinnangu immigrantide riiki lubamise suhtes. Saadud koondtunnus kodeeriti ümber nii, et hinnangute keskmine väärtus vahemikus 1-2,5 tähistas positiivset hoiakut ja väärtus vahemikus 2,51-4 negatiivset hoiakut immigrantide riiki lubamise suhtes.

3.4 Sõltumatud muutujad

Alljärgnev osa annab ülevaate analüüsis kasutatud sõltumatutest muutujatest ning kirjeldab, kuidas neid on analüüsi tarbeks ümberkodeeritud (vt lisa 4). Lisa 1 annab ülevaate vastajate arvust sõltumatute tunnuste ja nende kategooriate lõikes.

Vanus

Vanus on mõõdetud aastates ning jaotatud neljaks rühmaks. Esimese rühma moodustavad õppivad või tööelu alguses noored, teise ja kolmanda rühma tööelised ja neljanda rühma inimesed, kes on tööelu lõpus või vanaduspensionil: **15-29 aastased; 30-44 aastased; 45-59 aastased; 60+ aastased.**

Sugu

Mehed ja naised

Rahvus

Lähtudes vastusest küsimusele: “mis rahvusest te olete?” moodustati kategooriad **eestlane, venelane** (vastused: venelane, eesti venelane), **muud rahvused** (ukrainlane, lätlane, muu rahvus).

Haridustase

Hariduse kategooriad on moodustatud ES-ISCED'i põhjal, mis koosneb 8-st kategooriast ja viiest astmest (I-V). ES-ISCED on spetsiaalselt ESS uuringu jaoks kohandatud haridusmõõdik, mis Schneider'i (2007) analüüsi põhjal sobib kõige paremini ESS andmete analüüsimiseks. Haridusaastate arv ei ole sobiv mõõtmaks, milline haridustase inimesel on, sest haridusaastate arv ei näita kvalitatiivseid erinevusi hariduslikes kvalifikatsioonides (Kerckhoff and Dylan, 1999, kaudu Schneider, 2007). Kuna I kategooria oli väheesindatud (2,4%), siis liideti ES-ISCEDI I ja II kategooria ning moodustati kokku neli hariduse kategooriat: **alg- või põhiharidus; kesk- või kutseharidus; keskhariduse baasil kutseharidus; kõrgharidus.**

Majanduslik kindlustunne

Kasutatakse indiviidide subjektiivset hinnangut oma majanduslikule toimetulekule. ESS ankeedist pärit küsimuse: „*milline järgnevatest kirjeldustest vastab Teie arvates kõige paremini Teie leibkonna praegusele sissetulekute tasemele?*“ alusel moodustati kaks kategooriat.

Raskusi toimetulekul kategooria moodustavad inimesed, kes vastasid, et praeguste sissetulekute juures on raske või väga raske hakkama saada.

Toimetulijate kategooria moodustasid inimesed, kes vastasid, et nad elavad mugavalt või saavad hakkama praeguse sissetuleku juures.

Tööstaatus

Indiviidide tööstaatus kohta andis informatsiooni küsimus „*milline järgnevatest kirjeldustest kirjeldab kõige paremini Teie olukorda (viimase seitsme päeva jooksul)?*“. Antud muutuja väärtuste ümberkodeerimise alusel jagunevad inimesed:

Hõivatud (tasustatud töö)

Mitteaktiivsed (pensionärid, õpilased, püsivalt töövõimetud või puudega inimesed, kodused vanemad ja ajateenistuses viibijad)

Töötud (töötud, kes otsivad aktiivselt tööd ja samuti need, kes ei otsi aktiivselt tööd).

Elukoht

Küsimuse alusel „*milline valik kirjeldab kõige paremini seda kohta kus Te elate?*“ moodustati kaks kategooriat:

Linn, kuhu kuulusid vastused: suur linn; suure linna eeslinn või ääreala; linn või väike linn

Maa, kuhu kuulusid vastused: küla; talu või kodu maakohas.

Poliitikast huvitatus

Küsimuse põhjal „*kui huvitatud Te olete poliitikast?*“ moodustati kategooriad:

Poliitikast huvitatud (väga huvitatud, üsna huvitatud)

Poliitikast mittehuvitatud (vähe huvitatud, üldse ei tunne huvi).

Vasak- ja parempoolsus

Moodustati kolm kategooriat eristamaks neid, kes on oma vaadetelt parem-või vasakpoolsed ning neid, kes jäävad poliitilistelt vaadetelt pigem tsentrisse või ei poolda väga tugevalt ei parem- ega vasakpoolseid poliitilisi vaateid.

„*Poliitikas räägitakse vahel vasak- ja parempoolsusest. Kuhu Te ennast sellel skaalal asetaksite, kus 0 tähistab vasakpoolsust ja 10 parempoolsust?*“ . Uuringus kasutatakse rühmi

Vasakpoolsed (väärtused skaalal 0-3), **Tsentristid** (väärtused skaalal 4-6) ja **Parempoolsed** (väärtused skaalal 7-10).

Sünnikoht

Küsimuse alusel: „kas Te olete sündinud (praeguse territoriaalse jaotuse järgi) Eestis?“. Uuringus kasutatakse rühmi: **Eestis sündinud** ja **Mujal sündinud**.

Faktoranalüüs

Analüüsi käigus moodustati kaks koondtunnust eesmärgiga kirjeldada esialgseid tunnuseid väiksema arvu muutujate abil. Nii immigratsioonimõjuhoiakute kui erinevate immigrantide rühmade riiki lubamist väljendavad näitajad on omavahel seotud (vt lisasid 2 ja 3). Agregeeritud tunnuste moodustamiseks viidi läbi faktoranalüüs peakomponentide meetodil. Selleks, et iga algtoonuse oleks võimalikult tugevalt seotud ainult ühega faktoreist, pöörati faktorid, kasutades ortogonaalset Varimax pööret. Faktoranalüüsi tulemused on toodud järgnevas tabelis:

Tabel 1. Faktoranalüüsi tulemused: faktorlaadungid ja faktorid

Küsimused	Immigratsioonihoiak	Immigratsioonimõju
Lubada palju/vähe immigrante vaesematest Euroopa riikidest	,835	
Lubada palju/vähe immigrante väljastpoolt Euroopat asuvatest vaesematest riikidest	,813	
Lubada palju/vähe teisest rassist/rahvusest immigrante	,817	
Lubada palju/vähe samast rassist/rahvusest immigrante	,698	
Immigrandid kahjustavad või rikastavad riigi kultuurielu		,855
Immigrandid muudavad riigi elukoha mõttes halvemaks või paremaks		,847
Immigrandid mõjuvad Eesti majandusele halvasti või hästi		,748

Meetod: Varimax meetodil pööratud peakomponentide analüüs

Andmed: ESS round 7

Faktoranalüüsi tulemusena moodustati kaks faktorit, millest üks kirjeldab elanikkonna hoiakuid sisserändajate suhtes ja teine elanikkonna hoiakuid immigratsiooni mõju suhtes. Faktoranalüüsi adekvaatsust hinnati Kaiser-Meyer-Olkin (KMO) testiga, mille väärtus oli 0,85. Antud testi puhul loetakse aktsepteeritavaks väärtuseid, mis on suuremad kui 0,5;

vahemikku 0,8-0,9 jäävat väärtust loetakse kiiduväärseks (Kaiser, 1974 kaudu Hutcheson ja Sofroniou, 1999). Faktor üks kirjeldab ära 39% alg tunnuste varieeruvusest, faktor kaks aga 32% alg tunnuste varieeruvusest. Faktoranalüüsi tulemusena saadud faktorskooride põhjal tekitati andmebaasi kaks uut tunnust- immigratsioonihoiak ja immigratsioonimõju. Mõlema tunnuse puhul iseloomustab tunnuse kõrgem väärtus positiivsemaid hoiakuid immigrantide või immigratsioonimõju suhtes. Loodud tunnused on regressioonanalüüsi kaasatud selgitavate muutujatena.

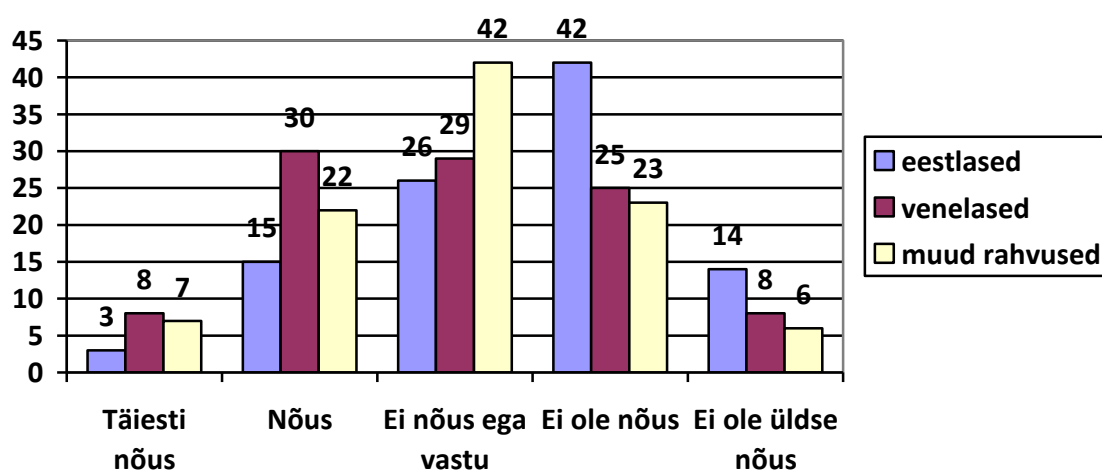
Käesoleva töö teoreetilises raamistikus väljatoodud teooriatest lähtuvalt kasutati lisaks eelpooltoodu sõltumatutele muutujatele veel mõningaid küsimusi ESS ankeedist. Kultuurilisest marginaalsusteooriast lähtuvalt selgitati elanikkonna hoiakuid küsimuse alusel: „*kas Te enda arvates kuulute mõnda gruppi, mida siin riigis diskrimineeritakse?*“. Indiviidi haridusliku kvalifikatsiooni mõju uurimine hoiakutele lähtus inimkapitali teooriast. Poliitilise võõrandumise teooriast lähtuvalt kaasati analüüsi seletavad muutujad, mis iseloomustavad indiviidi asetumist parem/vasakpoolisel poliitilisel skaalal ja poliitikast huvitatust. ESS andmestiku küsimuse: „*kas Teie arvates võib enamikku inimesi usaldada?*“ vastused moodustasid indiviidi sotsiaalset kaasatust iseloomustava muutuja. Naabruskonna turvalisuse teooriast lähtuvalt selgitati hoiakuid vastaja hinnanguga oma naabruskonna turvalisusele (kui turvaliselt tunneb vastaja end jalutamas üksinda oma kodu ümbruses pimedal ajal). Samuti uuriti, kuidas mõjutab vastaja arvates Eesti siseturvalisust see, kui siia tulevad elama inimesed teistest riikidest. Kontaktiteooriat valgustasid ESS küsimustikust viis muutujat, millest valiti välja kolm. Valiku aluseks oli korrelatsioonide tugevus sõltuva muutujaga (pagulashoiakuga). Esiteks, selgitati välja, mil määral on vastajad puutunud kokku teisest rassist või rahvusest inimestega. Selleks uuriti respondentide vastuseid küsimusele: „*kuidas Te kirjeldaksite seda piirkonda, kus Te praegu elate?*“. Vastajad said valida vastuse, mis iseloomustas nende piirkonnas teisest rassist/rahvusest elavate inimeste hulka. Lisaks vastajate kontakti olemasolu käsitlemisele tema naabruskonnas uuriti, kas vastaja on oma elu jooksul elanud väljaspool Eestit. Kolmandaks kontaktiteooriast lähtuvaks argumenttunnuseks valiti muutuja, mis iseloomustas, kui positiivsed või negatiivsed on olnud vastaja kokkupuuted teisest rassist/rahvusest inimestega. Individuaalse majandusliku konkurentsi teooriast tulenevalt kaasati indiviidi tööstaatus ja toimetulekutaset iseloomustavad tunnused. Religiooni ja

hoiakute vaheliste seoste uurimiseks kasutati indiviidi subjektiivset hinnangut oma usklikkuse tasemele.

4. TULEMUSED

4.1 Hoiakud pagulaste ja immigrantide suhtes

Esmalt vaadeldi elanikkonna seas levinud hoiakud pagulaspoliitika suhtes. Tulemustest selgub, et Eesti elanikkonna hoiakud pagulaste suhtes on pigem negatiivsed. Pagulastaotluste läbivaatamisel ootab riigilt leebust 25% vastanutest. Väitega „Eesti peaks olema pagulastaotluste läbivaatamisel leebe“ ei olnud nõus ja üldse nõus 47% vastanutest. Pagulaste riiki lubamist käsitleva küsimuse üheks vastusevariandiks oli ka „ei nõus ega vastu“, mille kasuks otsustas 554 vastajat. Keskmise hinnang küsimusele, kas Eesti peaks pagulastaotluste läbivaatamisel olema leebe oli 3,29 (st. hälve 1,06). Kuna varasemalt on leitud, et Eesti elanikkonna hoiakud immigrantide suhtes erinevad rahvusgruppide lõikes (nt Töldsepp, 2013; Reintam, 2014), siis vaadeldi hoiakute jagunemist eestlaste, venelaste ja muude rahvaste esindajate seas eraldi. Hoiakute jagunemisest rahvusgruppide lõikes annab ülevaate joonis 2. Erinevate rahvaste hoiakute võrdlusest ilmneb, et eestlased on selgelt konservatiivsemal seisukohal pagulaspoliitika osas kui teistest rahvustest inimesed. Venelaste ja muude rahvaste esindajate hoiakud on üsna sarnased, kui välja arvata erinevus „ei nõus ega mittenõus“ variandi kasuks otsustanud inimeste osakaalus. Muude rahvaste kategooriasse kuuluvatest vastajatest ei osanud tervelt 42% pagulaspoliitika küsimuses kindlat seisukohta võtta.

Joonis 2. Hoiakud pagulaste ja immigrantide riiki lubamise suhtes

Märkused: Kuivõrd Te nõustute või ei nõustu, et: „valitsus peaks inimeste pagulastaotluste läbivaatamisel olema leebe“; N=1996

Kuna eelnevalt on välja toodud, et Eesti elanikud ei erista pagulaste sisserännet üldjuhul üldisest sisserändest (Eesti ..., 2010) võrreldi pagulashoiakuid ka üldiste immigratsioonihoiakutega. Esmalt selgitati välja, kas vastavad tunnused on omavahel korrelatsioonis. Pagulaste ja immigrantide riiki lubamist kirjeldavate tunnuste vaheline Pearsoni korrelatsioonikordaja on 0,26. Determinatsioonikordaja põhjal saab väita, et esimene tunnus kirjeldab ära teise variatiivsusest 7%.

Immigrantide riiki lubamist pooldab 51% vastanutest. Hoiakute keskmine hinnang immigrantide sisselubamise suhtes (immigratsioonihoiaku koondtunnus, 4-ne skaala) on 2,6 (st. hälve 0,69). Kuna hoiakuid pagulaspoliitika ja immigratsioonipoliitikat suhtes uurivatele küsimustele oli võimalik vastata erineval skaalal- pagulasi käsitlevas küsimuses esines kategooria „ei nõus ega vastu“, siis andmete võrreldavuse mõttes uuriti vastajate arvamuste jagunemist ka neljasel skaalal, jättes välja pagulasi käsitlevale küsimusele vastanute rühma, kes ei osanud küsimuses kindlat seisukohta võtta („ei nõus ega vastu“). Leebet pagulaspoliitikat toetavasse rühma kuulus sel juhul 35% vastanutest ja vastu oli 65%.

Vastajate hinnanguid pagulaspoliitikale selgitati ka kirjeldavat statistikat kasutades (vt lisa 1) ning erinevuste väljatoomisel lähtuti t-testi ja post-hoc testi tulemustest. T-test on statistiline meetod, mis võimaldab kindlaks teha, kas erinevus kahe valimi keskväärtuste vahel on statistiliselt oluline või mitte (Niglas, 2014). T-testi alusel leiti, et gruppide vahelistes keskmistes hinnangutes pagulaspoliitikale on statistiliselt olulisi erinevusi Eestis sündinud ja mujal sündinud inimeste vahel. Kõrgema keskmise hinnanguga olid Eestis sündinud ($M=3,36$), mis tähendab, et keskmisena omavad Eesti põliselanikud negatiivsemat hoiakut pagulaste suhtes kui mujal sündinud ($M=2,96$). Linlased ($M=3,26$) pooldasid leebemat pagulaspoliitikat kui maal elavad inimesed ($M=3,44$), erinevused keskmistes hinnangutes olid statistiliselt olulised. Keskväärtustes esines t-testi andmetel erinevusi ka diskrimineerimiskogemuse alusel moodustatud gruppide vahel. Diskrimineerimiskogemusega inimesed pooldasid leebemat pagulaspoliitikat. Väljaspool Eestit elanute grupp oli positiivsemalt meelestatud pagulaste suhtes kui need, kes ei olnud välismaal elanud. Statistiliselt olulisi erinevusi leiti ka keskmistes hinnangutes inimeste vahel, kes tundsid ennast kodu ümbruses jalutades turvaliselt ja nende vahel, kes tundsid end ebaturvaliselt. Oma koduümbrust turvalisena tajuvate inimeste keskmine hinnang pagulaspoliitikat käsitlevale küsimusele oli kõrgem ($M=3,32$) kui ümbruskonda ebaturvalisena tajuvate inimeste grupis

($M=3,21$). Rohkem kui kahe grupi keskväärtuste võrdlemiseks kasutati ANOVA post-hoc meetodit. Scheffe test näitas, et erinevused eestlaste ($M=3,49$) ja teiste rahvusgruppide esindajate vahel on statistiliselt olulised. Sama testi tulemustest selgus, et venelaste ($M=2,96$) ja muude rahvuste esindajate ($M=2,97$) keskmistes hinnangutes pagulaspoliitikale ei esine statistiliselt olulisi erinevusi. Võrreldes keskmisi hoiakuid vastajate demograafilise tausta lõikes selgus, et teistest vanusrühmadest erineb noorimate vanusgrupp (15-29). Post-hoc testi andmetel esinesid statistiliselt olulised erinevused ka vastajate keskmistes hinnangutes poliitilisel skaalal jagunemise lõikes- keskmiste võrdlusest lähtuvalt on kõige positiivsemalt meelatatud vasakpoolse orientatsiooniga inividid ($M=3,12$), parempoolsete ($M=3,41$) ja tsentrisse kuuluvate vastajate ($M=3,34$) keskmised ei erinenud statistiliselt olulisel määral. Inimesed, kelle elupiirkonnas ei ole peaaegu mitte kedagi teisest rassist või rahvusest pooldavad keskmise hinnagu alusel enam leebet pagulaspoliitikat. Statistiliselt ei ole erinevad keskväärtused vastajate gruppide vahel, kes väitsid, et nende piirkonnas on mõned või palju teisest rassist või rahvusest inimesi.

Keskväärtuste võrdlemiste tulemusena t-testi või Scheffe abil leiti, et statistiliselt olulisi erinevusi keskmistes ei esine soo, hariduse, tööstaatus, poliitikast huvitatuse ja toimetulekuhinnangu alusel.

4.2 Hoiakuid mõjutavad tegurid

Tegurite ühisanalüüsiks koostati kaks binaarse logistilise regressiooni mudelit, millest esimene kirjeldab elanikkonna hoiakuid pagulaspoliitika ja teine immigratsioonipoliitika suhtes. Regressioonimudelite koostamiseks kodeeriti sõltuvad tunnused kaheväärtuseliseks. Pagulashoiakuid käsitlevas muutujas moodustasid esimese grupi (0) negatiivseid hoiakuid ja teise grupi (1) positiivsed või neutraalsed hoiakud. Immigratsioonihoiakuid käsitlev tunnus jagunes negatiivseteks (0) ja positiivseteks hoiakuteks (1). Mõlemasse regressioonimudelisse on sõltumatute muutujatena kaasatud samad tunnused, erandiks on peakomponentide analüüsi käigus moodustatud immigratsioonihoiaku faktor, mis esineb vaid pagulashoiakuid kirjeldavas mudelis. Nii sõltuvate kui sõltumatute tunnuste kodeeringust annab ülevaate lisa 4. Pagulashoiakuid kirjeldava mudeli kirjeldusvõime on 21% ja samade sõltumatute muutujatega (välja arvatud immigratsioonihoiaku faktor) immigratsioonihoiakuid kirjeldava mudeli kirjeldusvõime on 26 % (Nagelkerke R square). Tulemuste analüüsimisel

regressioonimodeli alusel tuleb meeles pidada, et regressioonimudel aitab tuvastada pigem kovariatsiooni kui tingitust, seejuures mitmemõõtmelisena, mitut tegurit korraga vaatluse alla võttes (Tooding, 2007).

Tabel 2. Hoiakuid pagulaste ja immigrantide suhtes kirjeldavad regressioonimudelid (binaarne logistiline regressioon)

Muutujad:	Pagulaste suhtes		Immigrantide suhtes	
	B	Exp(B)	B	Exp(B)
Konstant	-0,614	0,541	0,056	1,057
Sugu: mees	-0,107	0,899	-0,033	0,968
30-44	-0,479	0,620**	-0,707	0,493***
45-59	-0,607	0,545***	-1,040	0,353***
60+	-0,103	0,902	-1,739	0,176***
Venelased	1,241	3,461***	-0,252	0,777
Muud rahvused	1,309	3,704***	-0,391	0,676
Alg- või põhiharidus	0,379	1,460*	0,016	1,016
Kutse- või keskkharidus	0,227	1,255	-0,171	0,843
Keskhariduse baasil kutseharidus	0,420	1,522**	0,003	1,003
Eestis sündinud	0,317	1,373	-0,100	0,905
Elukoht: maal	-0,105	0,900	0,185	1,203
Raskusi toimetulekul	-0,217	0,805	-0,150	0,860
Töötud	-0,035	0,966	-0,259	0,772
Poliitikast huvitatud	-0,034	0,966	0,336	1,399**
Tsentristid	-0,300	0,740	-0,095	0,909
Parempoolsed	-0,485	0,616**	0,057	1,059
Usaldab enamikku inimesi	0,036	1,036	0,055	1,057*
Diskrimineerimiskogemusega	0,385	1,470*	-0,148	0,863
Tunneb kodu lähedal turvaliselt	-0,125	0,882	-0,071	0,931
Immigrandid ei ohusta siseturvalisust	0,134	1,143**	0,319	1,376***
Mõned teisest rassist/rahvusest	-0,220	0,803	0,236	1,266*
Paljud teisest rassist/rahvusest	-0,289	0,749	0,141	1,152
Kokkupuuted positiivsed	0,054	1,056	-0,001	0,999
Elanud väljaspool Eestit	0,295	1,344**	0,420	1,521***
Usklik	-0,021	0,980	0,208	1,231
Positiivne immigratsioonimõju suhtes	0,318	1,374***	0,265	1,304***
Negatiivne immigratsiooni suhtes	-0,372	0,689***	-	-
Mudeli kirjeldusvõime (Nagelkerke)	0,212		0,256	

Märkused: Sõltuva tunnuse taustakategooria: positiivsed hoiakud pagulaste ja immigrantide suhtes; sõltumatute tunnuste taustakategooriad: vanusrühm: 15-29- aastased; rahvus: eestlased; haridustase: kõrgharidus; enesemääratlus poliitilisel skaalal: vasakpoolsed; piirkonnas teisest rassist/rahvusest: peaaegu mitte keegi

*** p < 0,01; ** p < 0,05; * p < 0,1

Andmed: ESS round 7

Regressioonanalüüside tabelisse on välja toodud iga muutuja regressioonikordaja (B) ja riskisuhe (Exp(B)). Kuna regressioonikordajad on esitatud logaritmskaalal, siis ei ole need

intuitiivselt kuigi hästi mõistetavad (Tooding, 2007). Riskisuhe võrdub regressioonikordajaga eksponentastmel ja võimaldab muutu iseloomustada suhtelise tõenäosuse kaudu. Riskisuhe kirjeldab riskirühma kuulumise ja mittekuulumise muutu vastavalt sõltumatu muutuja väärtuse kasvule ühe ühiku võrra (Niglas, 2007).

Regressioonanalüüsi tulemustest selgub, et pagulashoiakud on seotud rahvuse ja vanusega. Kõige positiivsemate hoiakutega pagulaste riiki lubamise osas on venelased ja muude rahvuste esindajad. Vanusrühmade lõikes suhtuvad kõige positiivsemalt pagulastesse noorema vanusrühma esindajad ning hoiakud on negatiivseimad tööealiste vanusrühmades (30-44; 45-59).

Kuigi eelnevad uuringud on välja toonud haridust kui ühte võtmetegurit immigratsiooni hoiakute mõistmisel, siis regressioonimudelile tuginedes on Eestis ainult keskhariduse baasil kutsehariduse lõpetanud vastajad suurema tõenäosusega positiivsemate hoiakutega pagulaspoliitika suhtes kui kõrgharidusega inimesed.

Statistiliselt olulist mõju hoiakutele avaldab veel vastaja ideoloogiline enesemääratlus vasak-parempoolsel poliitilisel skaalal. Parempoolse poliitilise orientatsiooniga inimesi iseloomustavad negatiivsemad hoiakud pagulaste suhtes.

Erinevad kokkupuuted teisest rassist või rahvusest inimestega mõjutavad hoiakuid vastavalt sellele, kus see kontakt on toimunud. Inimesed, kelle elupiirkonnas on palju teisest rassist/rahvusest inimesi on negatiivsemate hoiakutega võrreldes nende inimestega, kes on väitnud, et nende naabruskonnas ole peaaegu kedagi teisest rassist või rahvusest (statistiliselt ebaoluline). Samas kui inimesed, kes on elanud väljaspool Eestit ja ilmselt seal kokku puutunud teiste rasside ja rahvustega omavad 1,3 korda suurema tõenäosusega positiivsemaid hoiakuid pagulaste suhtes kui välismaal mitteelanud inimesed.

Ootuspärase tulemusena toetavad leebet pagulaspoliitikat need inimesed, kes arvavad, et immigratsioonil on riigile positiivne mõju ja kes on ka immigrantide suhtes positiivsete hoiakutega. Samuti toetavad leebemat pagulaspoliitikat inimesed, kes ei taju immigrantides ohtu siseturvalisusele.

Regressioonanalüüsi tulemusena leiti, et suhtumist pagulastesse ei mõjuta statistiliselt olulisel määral vastaja sugu, sünni- ja elukoht. Samuti ei omanud statistiliselt olulist mõju hoiakutele indiviidi poliitikast huvitatus, interpersonaalne usaldus, religioossus ja

diskrimineerimiskogemus. Individuaalsest majandusteooriast lähtuvatel tunnustel (subjektiivne hinnang toimetulekule ja töötu olemine) ei leitud olevat statistiliselt olulist mõju pagulashoiakutele ning ka teisest rassist või rahvusest inimestega kokkupuudete tajumine negatiivsete või positiivsetena ei mõjutanud olulisel määral suhtumist pagulastesse.

Sarnaselt pagulashoiakuid kirjeldava regressioonimudeliga olid immigratsioonihoiakuid kirjeldavas mudelis statistiliselt olulised positiivsemate hoiakute ennustajad vastaja kuulumine noorimasse vanusgruppi, immigrantides riigi siseturvalisusele ohu mittetajumine, välismaal elamise kogemus ja immigratsioonis positiivse mõju nägemine.

Olulisemate erinevustena pagulaste ja immigrantide suhtes kujunenud hoiakutes võib välja tuua rahvuse, poliitikast huvitatuse ja vasak-parempoolsel poliitilisel skaalal kuulumise. Kui positiivsemaid pagulashoiakuid ennustab kuulumine vene või muusse rahvusesse, siis hoiakutes immigrantide suhtes ei omanud rahvus statistiliselt olulist mõju. Poliitiline orientatsioon vasak-parempoolsel skaalal omab statistiliselt olulist mõju ainult pagulashoiakuid käsitlevas regressioonimudelis. Immigratsioonihoiakuid kirjeldavas mudelis omab, erinevalt pagulashoiakute mudelist, statistiliselt olulist mõju indiviidi poliitikast huvitus. Poliitikast huvitatud inimestel on 1,4 korda suurem tõenäosus toetada immigratsiooni võrreldes nende inimestega, kes väitsid, et nad ei ole poliitikast huvitatud.

5. ARUTELU

Käesoleva töö fookuses olid elanikkonna hoiakud pagulaste suhtes. Selleks uuriti vastajate arvamusi teemal, kas Eesti riik peaks olema pagulasstaatuste läbivaatamisel leebe. Eelnevad Eesti elanike hoiakuid käsitlevad uuringud antud valdkonnas on leidnud, et elanikud pooldavad pigem konservatiivset varjupaigapoliitikat. Ka käesoleva uurimistöö raames selgus, et Eesti elanikkonna hoiakud pagulaspoliitika suhtes on pigem negatiivsed – vaid 25% vastanutest oli nõus või pigem nõus, et Eesti peaks olema pagulastaotluste läbivaatamisel leebe. Tulemused kinnitavad töö kolmandas osas seatud hüpoteesi H1. Lisaks oli ka suur hulk vastajaid, kes ei osanud antud küsimuses seisukohta võtta. Pagulaspoliitika osas neutraalse vastusevariandi „ei nõus ega mittenõus“ valimine võis olla põhjustatud segadusest pagulase termini ümber või Eesti riigi vähesest kokkupuutest antud valdkonnaga.

Hoiakuid pagulastesse võrreldi ka suhtumisega immigrantidesse üldiselt. Varasemalt on Eestis läbiviidud uuring (Eesti ..., 2010) toonud välja, et Eesti elanikud ei erista pagulaste sisserännet üldjuhul üldisest sisserändest. Samas on väljaspool Eestit läbiviidud uuringutes leitud, et vastajad eelistavad pigem pagulasi teistele immigrantidele (IMO, 2010; O'Rourke ja Sinnot, 2006). Ka käesoleva töö autori jaoks oli üks huvipakkuvamaid küsimusi, kuidas erinevad elanikkonna hoiakud pagulaste ja immigrantide suhtes. Mõnevõrra üllatava tulemusena selgus, et Eesti elanikkond on pagulaste suhtes negatiivsemalt meelestatud kui teiste immigrantide suhtes. Antud tulemus lükkab ümber hüpoteesi H2, mis pakkus välja, et Eesti elanikkonna hoiakud on pagulaste suhtes positiivsemad kui üldiselt immigrantide suhtes. Sellist tulemust võib selgitada inimeste vähesel teadlikkusega pagulasküsimustes, mida on toodud välja varasemates uuringutes (Eesti ..., 2010; Eesti ..., 2014). Näiteks võidakse seostada termineid pagulane ja illegaalne immigrant, mis omistab pagulase mõistele pigem negatiivse varjundi. Samuti võib pagulasi mittesoosivaid hoiakuid põhjustada asjaolu, et rahvusvahelist kaitset taotlevad inimesed on teistest immigrantidest sagedamini pärit kolmandatest riikidest ning sageli oluliselt erinevad siinsetest inimestest rassi ja kultuuritausta poolest.

Pagulaste ja immigrantide suhtes kujunenud hoiakute uurimiseks koostati sarnasel põhimõttel kaks logistilise regressiooni mudelit. Mõlemates regressioonimudelites ennustasid positiivsemaid hoiakuid vastajate vanus, väljaspool Eestit elamise kogemus, ohu

mittetajumine siseturvalisusele ja uskumine immigratsiooni positiivsesse mõjusse. Olulisemate erinevustena mudelites võib välja tuua rahvuse, poliitikast huvitatuse ja enesemääratluse vasak-parempoolset poliitilist skaalat. Erinevused mudelite vahel on tunnistuseks, et elanikkonna hoiakud ei ole päris samasugused pagulaste ja immigrantide suhtes. Sarnasused aga näitavad, et pagulaste ja immigrantide suhtes väljakujunenud hoiakud on tihedalt seotud. Pagulashoiakuid käsitlevas regressioonmudelil kasutati ühe seletava muutujana ka immigratsioonihoiaku faktorit. Analüüsist selgus, et vastajad, kes toetasid üldiselt immigrantide riikilubamist, kaldusid omama ka positiivsemaid hoiakuid pagulaste suhtes.

Mõlematesse, nii pagulashoiakuid kui immigratsioonihoiakuid kirjeldavatesse regressioonimudelitesse oli kaasatud immigratsioonimõju kirjeldav faktor, mis oli moodustatud immigratsioonimõjusid majandusele, kultuurile ja elukeskkonnale üldiselt käsitlevate muutujate liitmise teel. Hüpotees H3 väitis, et positiivsemad uskumused immigratsiooni mõju kohta Eesti majandusele, kultuurile ja elule üldiselt on seotud positiivsemate hoiakutega varjupaigapoliitika suhtes. Tulemus oli igati ootuspärane ja antud hüpotees leidis kinnitust. Inimesed, kes uskusid, et immigratsioon võib riigile kasuks tulla, toetasid leebemat varjupaigapoliitikat.

Rahvuse osas olid pagulaste suhtes eestlastest sallivamad vene ja muude rahvuste esindajad. Selline tulemus on leidnud kinnitust mitmetes uuringutes (Paas ja Halapuu, 2012; Schütz, 2013; Tõldsepp 2013). Tulemust võib tõlgendada kultuurilise marginaalsusteooria valguses – sagedamini on just põlisrahvast erineva päritoluga inimesed kogenud diskrimineerimist ja võivad sarnase kogemuse tõttu olla sisserändajate suhtes paremini meelestatud. Marginaalsusteooriast lähtuvalt oli püstitatud ka hüpotees H11, mis väidab, et diskrimineeritud rühma kuuluvad inimesed omavad positiivsemaid hoiakuid. Keskväärtuste võrdlusest t-testi abil selgus, et hüpotees on kehtiv.

Eelnevates uuringutes on toodud välja, et inimese interpersonaalne ja poliitiline usaldus mängib olulist rolli tema immigratsioonihoiakutes (nt Rustenbach, 2010; Fitzgerald, 2012). Sotsiaalse kaasatuse lähenemisest tulenevalt püstitatud hüpotees H4, väitis, et vastajad, kes on arvamusel, et teisi inimesi võib usaldada, omavad pagulaste suhtes positiivsemaid hoiakuid. Käesoleva töö empiirilises osas ei selgunud statistiliselt olulist erinevust, kas inimesed, kes

arvavad, et enamikku inimesi saab usaldada omavad teistsuguseid hoiakuid pagulaste suhtes kui need, kes on teiste inimeste suhtes umbusklikud.

Sotsiaalse kaasatuse lähenemisega oli seotud ka hüpotees H5, mille järgi ennast usklikuks nimetavad inimesed on suurema tõenäosusega avatumad pagulaste riiki lubamise osas. Antud töös ei omanud inimese usklikkuse tase statistilist olulist mõju pagulashoiakutele, ning hüpotees ei leidnud kinnitust.

Töö teoreetilises raamistikus on käsitletud inimkapitali teooriat, millest lähtuvalt võib hariduse mõju hoiakutele seisneda kahes aspektis: 1) suuremas tolerantsuses 2) väiksemas konkurentsi tajumises. Eelnevad uuringud on välja toonud, et haridus on üks võtmetegureid immigratsioonihoiakute mõistmisel. Käesolevas uurimistöös ei leidnud kinnitust, et haridusel on statistiliselt oluline mõju pagulashoiakutele, sest kui välja arvata keskhariduse baasil kutsehariduse omandanute rühm, olid kõikide rühmade hoiakud kõrgharidusega inimeste omadega sarnased. Käesolevas töös ei leia kinnitust hüpotees H6: Pagulaste suhtes on kõige sallivamad kõrgharidusega inimesed.

Kontaktiteooriast lähtuvalt püstitati kaks hüpoteesi: H7: Indiviidid, kellel on teisest rahvusest ja rassist inimestega rohkem kokkupuuted, on positiivsemate hoiakutega; H8: Vastajad, kes kirjeldavad kokkupuuteid teisest rassist või rahvusest inimestega peamiselt positiivsetena, omavad ka positiivsemaid hoiakuid pagulaste suhtes. Esimene hüpotees leidis kinnitust osaliselt. Tulemustest selgus, et vastajad, kes on elanud välismaal ja seal kokkupuutunud erinevast rassist ja rahvusest inimestega kalduvad omama positiivsemaid hoiakuid pagulaste suhtes, samas kui need vastajad, kes puutuvad põhirahvusest erinevate inimestega kokku oma kodu lähistel, omavad pigem negatiivseid hoiakuid. Tulemust võib selgitada kontaktiteooria valguses- oma kodu lähedal erinevast rassist või rahvusest inimestega kokkupuuted võivad olla pigem pealiskaudsed ja seeläbi eelarvamusi veelgi suurendada, samas kui välismaal elamise kogemus võis tähendada ka seelses ühiskonnaelus osalemist ja seeläbi isiklike kontaktide olemasolu erinevate rahvustega. Hüpotees H8: ei leidnud kinnitust- vastajate hinnang kokkupuudete iseloomule teisest rassist või rahvusest inimestega ei omanud statistiliselt olulist mõju pagulashoiakuid kirjeldavas mudelis.

Immigratsioonihoiakuid on sagedasti seletatud immigrantides majanduslikke konkurentide tajumise valguses. Ka käesolevas töös püstitatud hüpoteesi H9 järgi peaksid olema pagulaste suhtes negatiivsemad majanduslikes raskustes inimesed. Antud hüpotees ei leidnud kinnitust,

sest töötute või oma majanduslikku olukorda keeruliseks pidavate inimeste hoiakud ei erinenud teistest rühmadest.

Tulemustest selgus, et pagulashoiakutele omas statistiliselt olulist mõju inimese enesemääratlus poliitilisel skaalal. Vaskpoolsete poliitiliste vaadetega inimesed olid positiivsemate hoiakutega kui tsentrisse või parempoolsete hulka kuuluvad, antud väide oli ka hüpoteesi H10 sisuks. Inimese poliitiline kuuluvus peegeldub ka tema poliitilistes eelistustes. Vasakpoolsed, keda üldiselt peetakse ühiskondlikku võrdsust väärtustavateks, olid parempoolsetest enam valmis aitama erinevatel põhjustel varjupaika otsivaid inimesi.

Naabruskonna turvalisuse teooria järgi on inimesed, kes tunnetavad oma elukeskkonda ebaturvalisena enam ka immigratsiooni vastu. Antud teooriast lähtuvalt püstitatud hüpotees H12 väitis, et oma koduümbruses ennast ebaturvalisena tajuvad inimesed tunnetavad suuremat ohtu immigrantides ja on seetõttu negatiivsemal seisukohal pagulaste sisselubamise osas. Analüüsi tulemused lükkavad püstitatud hüpoteesi ümber. Oma koduümbrust turvalisena tajuvad inimesed olid keskväärtuste võrdluse alusel pagulaste suhtes negatiivsemalt meelestatud.

KOKKUVÕTE

Käesoleva töö uurimisobjektiks olid indiviidide hoiakud pagulaste suhtes ja neid selgitavad individuaalsed tegurid. Seni on ESS andmestikule tuginedes Eestis uuritud elanikkonna hoiakuid immigrantide suhtes. Eesti elanikkonna hoiakute uurimine pagulaste suhtes lähtudes ESS andmestikust on autorile teadaolevalt esmakordne.

Töö autor pidas hoiakute uurimist pagulaste suhtes oluliseks, kuna vastav sihtgrupp erineb teistest immigrantidest rände põhjuste, päritolu, kultuurilise tausta ja õigusliku seisundi poolest. Kuigi Eestis rahvusvahelise kaitse saanud isikute arv ei ole senini olnud väga suur, siis arvestades maailmaolukorda ja Euroopa Liidu ühtset varjupaigapoliitikat tuleb Eestil olla valmis senisest suurema arvu pagulaste vastuvõtmiseks ja nende kohanemise toetamiseks. Erinevad autorid on aga rõhutanud, et kohanemine on mitmesuunaline protsess, mis on mõjutatud nii sisserändajate kui ka kohaliku elanikkonna hoiakute poolt.

Töö teoreetilise raamistiku moodustasid immigratsioonihoiakuid seletavaid individuaalsed teooriad: inimkapitali-, kontakti-, kultuuriline marginaalsus-, sotsiaalse kaasatuse, poliitilise võõrandumise, naabruskonna turvalisuse ja majandusliku konkurentsi teooria ning religiooniga seotud lähenemised. Teooriaid olid lähtekohaks hoiakuid kirjeldavate muutujate valikul töö empiirilises osas.

Käesolevas uuringus selgus, et Eesti elanikkonna hoiakud pagulaste suhtes on pigem negatiivsed. See paneb pagulastele suunatud kohanemisprogramme kujundavatele poliitikutele topeltkoormuse. Olukorras, kus sisserändajad ei ole teretulnud, peavad riiklikud toetusmeetmed olema väga läbimõeldud pakkudes üheltpoolt piisavat toetust sisserändajale, teisalt välistades olukorra, kus kohalik rahvastik võiks tunda, et sisserändaja saab teenimatult ära kasutada siinseid sotsiaalseid hüvesid.

Mõnevõrra üllatava tulemusena selgus, et Eesti elanikud on pagulaste suhtes isegi negatiivsemalt meelestatud kui üldiselt immigrantide suhtes. Elanike kokkupuuted pagulastemaatikaga on olnud vähesed ja see võis tekitada vastajates rohkem eelarvamusi pagulaste rändepõhjuste ja päritolu suhtes. Eestlased, hoolimata oma pagulasminevikust ei ole väga meelsasti valmis aitama enamasti kolmandatest riikidest pärit põgenikke.

Kõige ebasõbralikumad pagulaste vastu on Eesti põlisrahvusest, üle 30-aastased ja maal elavad inimesed. Samuti need, keda iseloomustavad parempoolsed poliitilised vaated ja kellel

puudub välismaal elamise kogemus. Inimesed, kes on ise olnud diskrimineerimise ohvrid ja kes ei tunne ennast pimedal ajal oma kodu ümbruses turvaliselt, on pagulaste suhtes leplikumad. Need, kelle elupiirkonnas on mõned või palju teisest rassist või rahvusest inimesi, on rohkem pagulaste sisserände vastu. Pagulastevastaste hoiakutega inimesed näevad immigrantides ohtu siseturvalisusele ja Eestile üldiselt ja on ka immigrantide suhtes negatiivsemalt meelestatud.

Pagulaste temaatika on praegu avalikkuse huviorbiidis seoses Euroopa Komisjoni poolt kohustuslike pagulaskvootide määramise küsimusega. Eesti elanikkonna hoiakute ja neid mõjutavate tegurite uurimine aitab paremini mõista avaliku debati erinevaid osapooli ning võib olla abiks poliitikakujundajatele ühiskonna avatuse suurendamiseks. Hoiakute põhjuste mõistmine juuresandilt on kasulikuks informatsiooniks ka pagulastega seotud sotsiaaltöötajatele- see aitab paremini mõista sisserändajatega seotud probleeme nagu kohanemiskasutused, konfliktid ja diskrimineerimine. Kuna käesolevas töös ei olnud andmetele tuginedes võimalik välja tuua, miks inimesed on pagulaste suhtes just sellisel arvamusel, siis vajaks valdkond kindlasti edasist uurimist pöörates tähelepanu ka sellele, kuidas inimesed ise seletavad oma negatiivseid hoiakuid pagulaste suhtes. Samuti on üheks huvipakkuvaks küsimuseks, kuidas erinevad eestimaalaste hoiakud erinevatest sihtriikidest pärit varjupaigataotlejate suhtes.

KIRJANDUS

- Ainsaar, M. (2005). Hoiakud immigratsiooni suhtes. M. Ainsaar, D. Kutsar, M. Harro (toim.) *Euroopa Sotsiaaluuringu 2004 Eesti raport*. Tallinn: Eesti Tervise- ja Käitumisteaduste Tippkeskus, 106-113.
- Annus, R. (2009). Eesti võimalused ja valikud immigratsioonipoliitika kujundamisel. *Riigikogu toimetised*, 20.
- Allport, G. W. (1958). *The nature of prejudice*. MA: Addison-Wesley.
- Arvamus Euroopa Komisjoni teatise Euroopa Liidu ühise ümberasustamisprogrammi loomise kohta, istungi protokoll nr 148, 26.10.2009.
- Awareness of home affairs (2012). Special Eurobarometer 380. TNS Opinion & Social. European Commission.
- Bourhis, R. Y.; Moïse, L. C.; Perreault, S. ja Senécal, S. (1997). Towards an interactive acculturation model: A social psychological approach. *International Journal of Psychology*, nr 32, lk 369-386.
- Charelworth, M. P. (1994). Political refugees. *The Classical Review*, nr 59(1), lk 23-24. Cambridge University Press The Classical Association.
- Convention and Protocol relating to the status of refugees (2010). United Nations High Commissioner for Refugees. Geneva.
- Dandy, J. (2009). Refugee and Migrant Integration: Examining the discourse of the dominant. *Tamara Journal for Critical Organization Inquiry*, nr 8(2).
- Eesti elanike teadlikkus ja hoiakud pagulasküsimustes (2014). Tellija: Siseministeerium. Tallinn: Saar Poll OÜ.
- Eesti elanike teadlikkus ja hoiakud pagulasküsimustes (2010). Tellija: Siseministeerium. Tallinn: Saar Poll OÜ.
- Eesti Inimõiguste Keskus- Pagulaste nõustamine. Veebileht <http://humanrights.ee/pagulased-2/pagulaste-noustamine/> (07.05.2015)

Eesti Inimõiguste Keskus-UNHCR oma ajaloost ning tegevusest Eestis ja maailmas. Veebileht <http://humanrights.ee/2014/02/unhcr-oma-ajaloost-ning-tegevusest-eestis-ja-maailmas/> (07.05.2015)

Euroopa Liidu Teataja veebileht. Nõukogu määrus (EÜ) nr 343/2003. <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:32003R0343:ET:HTML> (12.04.2015)

European Social Survey veebileht
<http://www.europeansocialsurvey.org/methodology/sampling.html> (10.04.2015)

European Migration Network (2014). *Asylum and Migration Glossary 3.0*. Tallinn: Sisekaitseakadeemia.

Eurostat veebileht
http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do?dataset=migr_asyappctza&lang=en
(10.04.2015)

Fishbein M, Ajzen I. (1975). *Belief, Attitude, Intention, and Behavior: An Introduction to Theory and Research*. Masschusetts: Addison-Wesley.

Fitzgerald, J. (2012). Social Engagement and Immigration Attitudes: Panel Survey Evidence from Germany. *International Migration Review* nr 46(4), lk 941-970.

Gemes, A. (2007). Political Migration in the Cold War: The Case of Austria and the Hungarian Refugees of 1956-1957. *Immigration and Emigration in Historical Perspective*. A. K. Isaacs (toim.). Pisa: Edizioni Plus-Pisa University Plus.

Halapuu, V. (2011). Eurooplaste hoiakud immigrantide suhtes: mitmetasandilise lähenemise rakendamine hoiakuid selgitavate tegurite varieeruvuse analüüsimisel. Magistritöö. TÜ rahvamajanduse instituut.

Humphrey, J. P.; Roosevelt, E.; Cassin, R.; Pengjun, Z. (1948). Inimõiguste ülddeklaratsioon. ÜRO Peaassamblee resolutsioon A/RES/217.

Hutcheson, G., Sofroniou, N. (1999). *The multivariate social scientist*. London: Sage.

Integratsiooni ja Migratsiooni Sihtasutus Meie Inimesed - Uusimmigrantide kohanemisprogramm. Veebileht <http://www.meis.ee/kohanemisprogramm> (28.04.2015)

International Migration Outlook (2010). OECD publication.

International Organization for Migration Eesti esinduse veebileht <http://www.iom.ee/> (07.05.2015)

Johannes Mihkelsoni Keskus - tugiisikuteenused pagulastele ja varjupaigataotlejatele.

Veebileht <http://www.jmk.ee/integratsioon/tugiisikuteenus-pagulastele-ja-varjupaigataotlejatele/> (07/05/2015)

Kallas, K.; Kaldur, K. (2011). Uuringuraport „Eestis rahvusvahelise kaitse saanud isikute hetkeolukord ning integreeritus Eesti ühiskonda“. Tellija: Siseministeerium. Balti uuringute instituut.

Klemencic, M. (2007). Migrations in History. *Immigration and Emigration in Historical Perspective*. A.K. Isaacs (toim.). Pisa: Edizioni Plus-Pisa University Plus.

Mayda, A. M. (2006), Who is Against Immigration? A Cross-Country Investigation of Individual Attitudes toward immigrants. *Review of Economics and Statistics*, nr 88 (3), lk 510-530.

MTÜ Eesti Abikeskused (2013). Varjupaigataotlejatele ja rahvusvahelise kaitse saanud isikutele pakutavate tugiteenuste hindamine. Uringuaruanne.

Mittetulundusühingu Eesti Pagulasabi põhikiri (2011). <http://www.pagulasabi.ee/sites/default/files/public/eesti-pagulasabi-mtu-pohikiri.pdf> (04.05.2015)

Niglas, K. (i.a). Andmeanalüüsi abimaterjale: Statistiline andmeanalüüs paketi SPSS for Windows 14.0 abil. Tallinna Ülikool informaatika instituut.

Niglas, K (i.a). Kursus: Mitmemõõtmeline statistika. Kättsaadav veebist http://www.cs.tlu.ee/~katrin/wp/wp-content/uploads/2013/11/DVD_5_Logistiline_regressioon.pdf (25.05.2015)

O'Rourke, K. H., Sinnott, R. (2006). The determinants of individual attitudes towards Immigration. *European Journal of Political Economy*, nr 22, lk 838– 861.

Paas, T., Halapuu, V. (2012) Determinants of people`s attitudes towards immigrants in Europe. *Working Paper Series*, nr 88, lk 1-19. University of Tartu, Faculty of Economics and Business Administration.

Paas, Demidova (2014). What explains people's attitudes towards immigrants? A comparative study of Estonia and Russia. University of Tartu.

Politsei- ja Piirivalveameti statistika väljaanne. Kättesaadav veebist <https://www.politsei.ee/dotAsset/218156.pdf> (12.05.2015)

Politsei-ja Piirivalveamet - varjupaiga taotlemine. Veebileht <https://www.politsei.ee/et/teenused/rahvusvaheline-kaitse/varjupaiga-taotlemine/index.dot> (12.05.2015)

Reintam, H. A. (2014). Eesti elanikkonna hoiakute muutumine immigratsiooni suhtes 2004-2012. Bakalaureusetöö. Tartu Ülikool.

Rustenbach, E. (2010). Sources of Negative Attitudes toward Immigrants in Europe: A Multi-Level Analysis. *International Migration Review*, nr 44, lk 53–77.

Semyonov, M; Glikman, A. (2009). Ethnic Residential Segregation, Social Contacts, and Anti-Minority Attitudes in European Societies. *European Sociological Review* nr 25(6), lk 693-708

Siseministeeriumi veebileht- kodakondsus ja ränne <https://www.siseministeerium.ee/et/siseturvalisuse-valdkond/kodakondsus-ja-ranne> (12.05.2015)

Schneider, S. (2007). Measuring Educational Attainment in Cross-National Surveys: The Case of the European Social Survey.

Schütz, A. (2013). Hoiakuid immigrantide suhtes selgitavad tegurid Euroopa Sotsiaaluuringu V vooru andmetel. Magistritöö. Tartu Ülikool majandusteaduskond.

Töldsepp, K. (2013). Eesti elanikkonna hoiakud immigratsiooni suhtes 2004-2010. Magistritöö. TÜ Sotsiaal- ja haridusteaduskond.

Tooding, L-M. (2007). *Andmete analüüs ja tõlgendamine sotsiaalteadustes*. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus.

UNHCR Global Appeal 2015 Update (2015). <http://www.unhcr.org/ga15/index.xml> (11.04.2015)

UNHCR Global Report 2010 (2010). <http://www.unhcr.org/4dfdbf420.html> (11.04.2015)

Välismaalasele rahvusvahelise kaitse andmise seadus (RT I 2006, 2, 3)
<https://www.riigiteataja.ee/akt/123032015025> (05.04.2015)

Välismaalaste seadus (RT I, 2010 3, 4) <https://www.riigiteataja.ee/akt/123032015007>
(05.04.2015)

LISAD

Lisa 1. Suhtumist pagulastesse kirjeldav statistika

Muutuja	N	Keskmine	St. hälve
Naine	1186	3.29	1.066
Mees	813	3.27	1.070
15-29	350	3.09**	1.029
30-44	465	3.33	0.968
45-59	492	3.35	1.122
60-99	686	3.31	1.103
Eestlane	1220	3.49**	1.008
Venelane	668	2.96	1.090
Muud rahvused	108	2.97	0.990
Alg- või põhiharidus	317	3.20	1.098
Kesk- või kutseharidus	717	3.30	1.059
Keskhariduse baasil kutseharidus	374	3.19	1.110
Kõrgharidus	589	3.38	1.025
Eestis sündinud	1617	3,36**	1,096
Eestis mittesündinud	380	2,96**	1,047
Elukoht: linn	1696	3.26**	1.074
Elukoht: maa	302	3.44**	1.019
Toimetulijad	1394	3.30	1.031
Raskusi toimetulekul	603	3.25	1.144
Hõivatud	1141	3,32	1,033
Töötu	68	3,18	1,116
Mitteaktiivne	881	3,24	1,094
Poliitikast huvitatud	901	3,31	1,053
Poliitikast mittehuvitatud	1094	3,27	1,084
Diskrimineerimiskogemus	205	2.95**	1,070
Diskrimineerimiskogemus puudub	1749	3.34**	1,058
Tunneb turvaliselt kodu ümbruses	1349	3,32**	1,044
Ei tunne turvaliselt kodu ümbruses	626	3,21**	1,108
Peaaegu mitte keegi ei ole teisest rassist/rahvusest	945	3,19**	1,106
Mõned inimesed on teisest rahvusest/rassist	799	3,37	1,017
Paljud inimesed on teisest rahvusest/rassist	244	3,41	1,023
Vasakpoolsed	279	3.12**	1.114
Tsentristid	1050	3.34	1.057
Parempoolsed	369	3.41	1.018
Elanud väljaspool Eestit	664	3,08**	1,042
Ei ole elanud väljaspool Eestit	1330	3,39**	1,042

Märkused: Statistiliselt olulised erinevused keskväärtustes t-testi või post-hoc testi (Scheffe) alusel

** p < 0,05

Andmed: ESS round 7

Lisa 2. Korrelatsiooninäitajad immigrantide riiki lubamist iseloomustavate näitajate vahel

	Samast rassist/rahvusest	Teisest rassist/rahvusest	Mitte-Euroopa vaesematest riikidest	Vaesematest Euroopa riikidest
Samast rassist/rahvusest	1			
Teisest rassist/rahvusest	0,580	1		
Mitte-euroopa vaesematest riikidest	0,511	0,632	1	
Vaesematest Euroopa riikidest	0,431	0,634	0,740	1

Andmed: ESS round 7

Lisa 3. Korrelatsioonikordajad immigratsioonimõju iseloomustavate muutujate vahel

	Majandusele	Kultuurielule	Riigile elukohana
Majandusele	1		
Kultuurielule	0,569	1	
Riigile elukohana	0,605	0,676	1

Andmed: ESS round 7

Lisa 4. Analüüsi aluseks olevad muutujad ja nende kodeering

Pagulaste riiki lubamine (sõltuv muutuja)	0-negatiivne hoiak 1-positiivne või neutraalne hoiak
Immigrantide riiki lubamine (sõltuv muutuja)	0-negatiivne hoiak 1-positiivne hoiak
Sugu	0-naine 1-mees
Vanus 15-29	0-15-29 aastased 1-30-44 aastased 2-45-59 aastased 3-60+ aastased
Rahvus	0-eestlased 1-venelased 2-muud rahvused
Haridus	0-põhiharidusega või madalama haridusega 1-kesk- või kutseharidus 2-keskhariduse baasil kutseharidus 3-kõrgharidusega
Sündinud Eestis	0-ei 1-jah
Elukoht	0-linnas 1-maal
Toimetulek	1-toimetulijad 2-raskusi toimetulekul
Töötus	0-ei 1-jah
Poliitikast huvitatud	0-ei ole huvitatud 1-on huvitatud
Vasak-parempoolsus	1-vasakpoolsed 2-tsentrismid 3-parempoolsed
Usaldus	0-enamikkku inimesi ei saa usaldada, ..., 10-enamikkku inimesi võib usaldada
Diskrimineerimiskogemus	0-ei 1-jah
Tunneb turvaliselt	0-ei tunne turvaliselt 1-tunneb turvaliselt
Oht siseturvalisusele	0-suurendab ohtusid, ..., 10-vähendab ohtusid

Lisa 4. Järg

Piirkonnas teisest rassist/rahvusest inimesi	1-peaaegu mitte keegi ei ole teisest rassist või rahvusest 2-mõned inimesed on teisest rahvusest või rassist 3-paljud inimesed on teisest rahvusest või rassist
Kokkupuuted	0-äärmiselt negatiivsed, ..., 10-äärmiselt positiivsed
Elanud väljaspool Eestit	0-ei 1-jah
Religioossus	0-pole üldse usklik, ..., 10-väga usklik
Immigratsioonimõju	Kolme algmuutuja põhjal faktoranalüüsi käigus moodustatud agregeeritud näitaja
immigratsioonihoiak	Nelja algmuutuja põhjal faktoranalüüsi käigus moodustatud agregeeritud näitaja